

sindami ng alikabok sa daigdig ang iyong mga inapo; kayat kung mabibilang ang alikabok, mabibilang din ang iyong mga inapo. ¹⁷Tumindig ka, at lakarin mo ang haba at luwang ng lupain sapagkat ibini-bigay ko ito sa iyo.”

¹⁸At inilipat ni Abram ang kanyang mga tolda at tumira sa tabi ng Puno ng Mambre sa Hebron. Doon siya nagtayo ng altag kay Yawe.

14 ¹Nang panahong iyon, sina Haring Amrafel ng Senaar, Haring Ariok ng Ponto, Haring Codorlamor ng Elam, at Haring Tadal ng mga Bansa – ²ay nakipagdigma laban kina Bara, ang hari ng Sodom; Bersa, hari ng Gomorra; Sineab, hari ng Adama; Semeber, hari ng Seboim; at sa hari ng Bela o Soar. ³Pinaganib ng lahat ng mga haring ito ang kanilang puwersa sa lambak ng Sidim, na ngayon ay Dagat ng Asin. ⁴Labindalawang taon silang naglingkod kay Codorlamor, ngunit naghimagsik sila sa ikalabintatlong taon.

⁵Sa ikalabing-apat na taon, dumating si Codorlamor at ang mga haring kakampi niya at nilupig ang mga Rapaita sa Astarot-Carnaim, ang mga Zuzita sa Ham, ang mga Emita sa Save-Cariataim, ⁶at ang mga Horeo sa kabundukan ng Seir hanggang sa El Paran, malapit sa disyerto.

⁷Pagkatapos ay bumalik sila at nagtungo sa Bukal ng Paghuhukom, iyon ay ang Kades, at sinakop ang buong lupain ng Amalekita, at ng mga Amorreo na naninirahan sa Asasontamar.

⁸Nagtipon ang mga hari ng Sodom, Go-

morra, Adama, Seboim, at Bela o Soar, at pumusiyon sa lambak ng Sidim ⁹laban kina Codorlamor, hari ng Elam; Tadal, hari ng mga Bansa; Amrafel, hari ng Senaar; at Ariok, hari ng Ponto: apat na hari laban sa lima.

¹⁰Noo’y maraming balon ng alkitran sa lambak ng Sidim, kaya sa pagtakas ng mga hari ng Sodom at Gomorra, nahulog sa balon ang ilan sa mga tauhan nila, at ang iba’y nagtago sa kabundukan. ¹¹Kinamkam ng apat na hari ang lahat ng ari-arian ng Sodom at Gomorra, pati ang lahat ng kanilang pagkain, at saka umalis. ¹²Binihag din nila si Lot, ang pamangkin ni Abram, na naninirahan sa Sodom, at kinuha ang mga ari-arian nito.

¹³May isang nakatakas na pumunta kay Abram na Hebreo, at ibinalita ang nangyari. Nakatira ito sa malapit sa mga malalaking puno ni Mambreng Amorreo na kapatid nina Eskol at Aner: mga kakampi ni Abram.

Sina Abraham at Melkisedek

• ¹⁴Nang mabalitaan ni Abram na nabihag ang kanyang kamag-anak, pumili siya ng tatlundaa’t labingwalong tauhan niya, at hinabol nila ang mga ito hanggang Dan. ¹⁵Hinati niya ang kanyang hukbo at sumalakay kinagabihan, tinalo niya at hinabol ang mga iyon hanggang Hoba, sa hilaga ng Damasco. ¹⁶Nabawi niya ang lahat ng ari-arian, ang kanyang kamag-anak na si Lot, at ang mga ari-arian nito, kasama ang mga kababaihan at iba pang mga tao.

¹⁷Sa pagbalik ni Abram, pagkatapos

• **14.14** Saan naman galing ang alamat na nababasa natin sa kabanatang ito at saka na lamang isiningit sa kasaysayan ni Abraham? Mula kaya ito sa kagustuhang dagdagan ang kanyang kadakilaan sa pagsasabing magaling din siya sa pakikipagdigma?

Gayunman, gusto ng Diyos na may-akda ng Biblia na maglaman ng dalawang aral ang salaysay na ito na parang walang halaga:

Pari ng Kataas-taasang Diyos si Melkisedek. Hindi niya tinanggap ang salita ng Diyos tulad ni Abraham. Subalit sa kanyang karanasa’y kilala niya ang tumawag kay Abraham at nakilala rin niya si Abraham. Hinding-hindi nananatiling magkakahiwalay ang mga taong tinatawag ng Diyos kundi lagi nilang nakakakilala ang iba pang kaibigan ng Diyos. Binayaran ni Abraham ang *ikapu*, ngunit umalis siyang mas mayaman sa tuwa dahil narinig niya mula sa bibig ng dayuhang ito ang mga salitang nagpapatotoo sa pagpapala ng Diyos (tingnan Lc 1:39).

‘Hindi ako kukuha ng anumang sa iyo.’ Walang kukunin si Abraham sa mga nakatira sa Kanaan kundi ang pagpapala lamang na ibini-bigay ni Melkisedek sa kanya na, ayon sa kuwento, ay hari ng Salem, ang Jerusalem ng hinaharap, ang banal na lungsod.

Nagdala ng tinapay at alak si Melkisedek. Nakapagtataakang tao si Melkisedek! Sa bayang Israel, ang mga hari ay hindi pari, at hindi rin nag-aalay ng tinapay at alak bilang handog. Ngunit nakikita ng Salmo 110 at ng Sulat sa mga Hebreo (5:6 at kab. 7) sa taong ito ang larawan ni Kristong Tanging Pari. Sa kabila ng kadakilaan ni Abraham, ang pagdating lamang ng magkakamit ng pagpapalang ipinangako ng Diyos sa lahat ng bansa ang kanyang pinaghandaan. Ipina-hihiwatig lamang dito ang pagkapari at pagkahari ni Kristo na nagkokonsagra sa tinapay at alak.

• **15.1** *Yaweng Panginoon ko... Mamamatay akong walang anak.* Pagsapit sa kung anong edad, nag-aalala ang tao kung ano ang maiwan sa kanyang

magapi si Codorlamor at ang mga haring kakampi nito, lumabas ang hari ng Sodom upang salubungin siya sa lambak ng Save (na ngayo'y Lambak ng mga Hari).

¹⁸ Pagkatapos ay nagdala ng tinapay at alak si Melkisedek, ang hari ng Salem at pari ng Kataas-taasang Diyos. ¹⁹ Pinagpala niya si Abram sa pagsasabing, "Pagpalain si Abram ng Kataas-taasang Diyos, Maylalang ng langit at lupa!" ²⁰ At dakilain ang Kataas-taasang Diyos sa pagkat inilagay niya sa iyong mga kamay ang mga kaaway mo." At ibinigay sa kanya ni Abram ang ikasampung bahagi ng lahat.

²¹ Sinabi ng hari ng Sodom kay Abram: "Ibigay mo sa akin ang mga tao at iyo na ang lahat mong nasamsam." ²² Sinabi ni Abram sa hari ng Sodom: "Itinaas ko ang aking kamay kay Yawe, ang Kataas-taasang Diyos, Maylalang ng langit at lupa, at isinumpa kong ²³ hindi ako kukuha ni isang hibla man ng sinulid o tali ng sandalyas o anumang bagay sa iyo. Sa gayon ay hindi mo masasabing 'Dahil sa

akin kaya yumaman si Abram'." ²⁴ Wala akong tatanggapin kahit ano, liban sa kinain ng mga tauhan ko, at sa kaparte ng mga kasama ko - sina Aner, Eskol at Mambre - ipaubaya mo sa kanila ang kaparte nila.

Pakikipagtipan ng Diyos kay Abraham

15 • ¹ Isang salita ni Yawe ang dumating kay Abram sa pangitain: "Huwag kang matakot, Abram. Ako ang iyong kalasag; kay laki ng magiging gantimpala mo!" ² Sinabi ni Abram: "Yaweng Panginoon ko, ano ang maibibigay mo sa akin? Mamamatay akong walang anak, kaya mapupunta lamang kay Eliezer ng Damasco ang lahat ng aking ari-arian. ³ Hindi mo ako binigyan ng anak, kaya isa sa mga alipin ko ang aking magiging tagapagmana." ⁴ At sa mga sandaling iyon, isang salita ni Yawe ang muling dumating kay Abram: "Hindi si Eliezer ang magiging tagapagmana mo, kundi ang isang anak na lalaki na isisilang mula sa iyo." ⁵ Kaya inilabas siya ni Yawe at sinabi sa kanya: "Tumingala ka sa langit,

buhay: sa kanyang pag-aasawa, mga anak, mga taon ng trabaho. Sa mismong sandaling ito pinatutunayan ni Abraham ang kanyang pananampalataya sa paniniwala sa mga pangakong parang malayong mangyari. Ang pakikipagtipan ng Diyos ang simula ng kanilang pakikipagkaibigan sa isa't isa.

Kinilala siya ni Yawe na matuwid. Hindi dahil napakabuti mong tao, o dahil marami kang naitulong sa iyong kapwa o dahil naglingkod ka sa akin nang maraming taon... kundi dahil sinabi ko sa iyo: "Huwag kang matakot" at inilagay mo sa aking mga kamay ang lahat mong pangamba.

Nang araw na iyon, nakipagtipan si Yawe kay Abram (18). Sa buong Biblia marami ang nasusulat tungkol sa *Pagtitipan*. Ngunit ano ang kahulugan ng pakikipagtipang ito ng Diyos sa mga tao?

Mahal ng Diyos ang lahat ng tao at gusto niyang iligtas ang lahat kahit na hindi nila siya kilala. Pero gusto rin niyang ihatid ang sangkatauhan sa paglago at pagiging mabunga nito. At para magkatotoo ito, kailangang kahit na isang maliit na grupo ng mga tao sa mundo ang personal na makatagpo ang Diyos dahil ang pagtatagpong ito ang simula ng napakahalagang mga karanasan.

Sa buong kasaysayan, ganito tinatawag ng Diyos ang mga taong kanyang pinili ayon sa kanyang plano at walang hanggang predestinasyon. Sa pakikipag-

kasunduan o *pakikipagtipan* sa kanila, binibigyan niya sila ng pagkakataong pumasok sa buhay ng katapatan. Makikilala nila ang Diyos bilang isang buhay na persona at pakikitunguhan siya bilang gayon nga.

Kaya sa simula ng kanyang gawang pagliligtas sa kasaysayan ng tao, gusto ng Diyos na ibahagi kahit sa isang tao man lamang ang kanyang lihim at maabot nito ang taas ng kanyang mga plano: *Naniwala si Abram kay Yawe*.

Sa pamamagitan ng gayong pananampalataya, nananahan sa puso at isipan ng sumampalataya ang walang-hanggang kalooban ng Diyos at mas mahalaga ito kaysa isang tambak na mabubuting gawa. Mula noo'y pagbubuklurin ng mahiwagang pagsososyo si Abraham at ang Diyos magpakailanman: ito ang Pagtitipan.

Nakipagtipan ang Diyos kay Abraham ayon sa mga kaugalian ng panahong iyon. Kapag pinagtibay ng mga tao ang isang kasunduan, kapwa sila lumalakad sa pagitan ng magkabayak na hating hayop na inihandog (tingnan Jer 34:18). Tinutupad ni Abraham ang seremonyang ito at sa parte naman ng Diyos, isang apoy ang dumaraan, na kumatawan sa kanya. Ang Diyos ang siyang nagtatalaga ng sarili at nangangako.

Ginagawa tayong kaibigan ng Diyos ng pananampalataya: Hab 2:4; Rom 4:2; Gal 3:6; Heb 11:11.

at bilangin ang mga bituin kung kaya mo. Ganyan din ang magiging mga inapo mo.”

⁶Naniwala si Abram kay Yawe at dahil dito kinilala siya ni Yawe na matuwid.

⁷At sinabi pa sa kanya: “Ako si Yawe na naglabas sa iyo mula sa Ur ng Kaldea upang ibigay sa iyo ang lupaing ito bilang ari-arian mo.”

⁸Pagkatapos ay nagtanong si Abram: “Panginoon ko, paano ko malalaman na ito nga ay magiging akin?” ⁹Sumagot si Yawe: “Dalhan mo ako ng tig-isang tatlong-taong-gulang na dumalagang baka at kambing at tupa, ng kalapati at batubato.”

¹⁰Dinala ni Abram sa kanya ang lahat ng mga hayop at biniyak sa gitna ang mga iyon, at inilagay na magkaharap ang bawat magkabiyak na hiwa. Ngunit hindi niya hiniwa ang mga ibon. ¹¹Umali-aligid ang mga buwitre sa mga karne, ngunit binugaw ni Abram ang mga iyon.

¹²Samantalang palubog ang araw, nakatulog nang mahimbing si Abram, at nilukuban siya ng isang nakatatakot na kadiliman.

¹³Pagkatapos ay sinabi ni Yawe kay Abram: “Alamin mong mandarayuhan ang iyong mga inapo sa bayan ng mga aalipin at hahamak sa kanila sa loob ng apatnaraang taon. ¹⁴Ngunit parurusahan ko ang bansang aalipin sa kanila, at pagkatapos niyon ay aalis silang may dalang maraming kayamanan. ¹⁵At ikaw naman, mapayapa mong makakapiling ang iyong mga ninuno at ililibing na matanda na. ¹⁶Ang iyong mga inapo sa ikapat na salinlahi ang babalik dito, sapagkat hindi pa umaabot sa sukdulan

ang kasamaan ng mga Amorreo upang palayasin ko sila sa lupain.”

¹⁷Pagkalubog ng araw at laganap na ang karimlan, may lumitaw na kalang umuusok at naglalagablab na sulo, at dumaan sa pagitan ng hinating mga hayop. ¹⁸Nang araw na iyon, nakipagtipan si Yawe kay Abram at sinabi: “Ibibigay ko sa iyong lahi ang lupaing ito, mula sa ilog ng Ehipto hanggang sa Malaking Ilog, ang Eufrates.

¹⁹Ang lupain ng mga Sineo, Sineseo, Edumeo, ²⁰Heteo, Perezeeo, Rapaita, ²¹Amorreo, Kananeo, Gergeseo at Yebuseo.”

Ang pagsilang ni Ismael

16 • ¹*Hindi pa nagkakaanak kay Abram si Saray na asawa niya,* ngunit mayroon itong aliping taga-Ehipto na nagngalangang Agar. ²Kayat sinabi ni Saray kay Abram: “Dahil ginawa akong baog ni Yawe, makipagtalik ka sa aking alipin at baka magkaroon ako ng anak sa pamamagitan niya.” Sumang-ayon si Abram sa sinabi ni Saray.

³*Sampung taon na sa Kanaan si Abram, at noon kinuha ni Saray ang kanyang aliping si Agar na taga-Ehipto at ibinigay sa kanyang asawang si Abram bilang maybahay nito.* ⁴Nakipagtalik si Abram kay Agar at nabuntis ito.

Nang malaman ni Agar na buntis siya, sinimulan niyang hamakin si Saray. ⁵Kaya sinabi ni Saray kay Abram: “Ikaw ang dahilan ng paghamak na ito sa akin! Ibinigay ko sa iyo ang aking alipin at nayong nakita niyang buntis siya, hinahamak na niya ako. Alam ni Yawe na ikaw ang may gawa nito.”

• **16.1** Nababahala si Abraham at hindi pa natutupad ang pangako ng Diyos. Tungkol sa anak na ipinangako ng Diyos sa matandang lalaki, hindi kaya kay Agar na isa pa niyang asawa iyon magkakatotoo? At para naman maituring iyong anak ni Saray, di ba't sapat nang ampunin iyon ayon sa kaugalian ng panahong iyon? Walang imik ang Diyos at si Abraham

ang pinalulutas niya sa mga problemang ito ayon sa sinasabi ng napakaprimtibong pa niyang konsensiya.

Pero “palpak” ang plano ni Abraham: ang tagapagmanang ipinangako sa kanya ng Diyos ay hindi anak na ipinaglahi at ipinanganak “ayon sa laman”, o sa pamamaraan ng tao kundi anak ng himala. Mapapansin dito ang kalayaan ng Diyos na mas

⁶Sinabi naman ni Abram: “Nasa mga kamay mo ang iyong alipin; gawin mo sa kanya ang gusto mo.” At minaltrato ni Saray si Agar kaya lumayas iyon.

• ⁷Natagpuan si Agar ng Anghel ni Yawe, malapit sa isang bukal sa disyerto (ito ang bukal na nasa tabi ng daang papuntang Sur), ⁸at sinabi sa kanya: “Agar, alipin ni Saray, saan ka galing at saan ka pupunta?” Sumagot ito: “Lumayas ako sa aking among si Saray.” ⁹Sumagot ang Anghel ni Yawe: “Bumalik ka sa iyong amo at sumunod ka sa kanya.” ¹⁰Sinabi pa ng Anghel ni Yawe sa kanya: “Pararamihin ko ang iyong mga inapo

hanggang hindi na sila mabilang.” ¹¹At sinabi pa rin ng Anghel ni Yawe sa kanya: “Nagdadalantao ka ngayon, at magkakanak at pangangalanan mo siyang Ismael sapagkat dininig ni Yawe ang iyong dalamhati. ¹²Matutulad siya sa mailap na asno. Siya laban sa lahat, at lahat laban sa kanya. Hahamunin niya ang lahat niyang kapwa.”

¹³Si Yaweng nakipag-usap kay Agar ay tinawag niya sa pangalang ito: “Ikaw si Elroi,” na ibig sabih’y “Nakita ko siya na nakakakita sa akin.” ¹⁴Kaya tinawag na “Balon ni Lahay-Roi” ang balong iyon; nasa pagitan pa rin iyon ng Kades at Bered hanggang ngayon.

ginugustong isakatuparan ang kanyang mga pangako sa panahong parang imposibleng mangyari ang mga iyon.

MGA PANGITAIN AT MGA ANGHEL

Ano ang masasabi natin tungkol sa pagpapakita ng mga anghel? Totoo kaya ang mga iyon o paraan lamang ng pagsasalita? Linawin natin ang mga sumusunod:

– Huwag nating ipagkamali ang *mga anghel* sa *Anghel ni Yawe*. Sa mga huling aklat lamang ng Matandang Tipan (at ng Bagong Tipan siyempre) binabanggit ang *mga anghel* ayon sa pakahulugan natin ngayon: mga espirituwal na nilikha na may kanilang lugar sa pagkakaayos ng mundo at sa kaligtasan ng mga tao, tulad halimbawa sa Zac 1 at 2 at pati sa Dn 9:21 at 10:12-21. Ngunit ang *Anghel ni Yawe* naman ang sinasabi ng mga Israelita noong unang panahon, o Mensahero ni Yawe para ipahayag ang maraming bagay na hindi nila maipaliwanag ngunit naglalahad ng pakikisangkot ng Diyos. Nang wasakin ng isang epidemia ang hukbo ng Asiria, sinasabing gawa ito ng *anghel ni Yawe*: tingnan Is 37:36 at 2 Sam 24:16. Alam nila na walang makakakita sa Diyos, kaya pag nagkakaroon ng pangitain ang isang tao, ang Anghel ni Yawe ang sinasabi nila: tingnan Hkm 6:11.

– Ipinakikita ng buong Biblia na nagpapakilala ang Diyos sa di-mabilang na mga pamamaraan sa mga naghahanap sa kanya. Nagsasalita siya sa mga pangyayari; tinataglwan niya ang puso ng nagbabasa ng Salita; nangungusap siya sa ating mga kutob at mga pangarap; nagsasalita sa mga pangitain o mga salita, at kung mins’y mas deretsahan, sa matalik at espirituwal na paraan, tulad sa mga propeta.

– Ngunit hindi natin matanggap nang literal ang lahat ng sinasabi tungkol sa mga pangitain o mga salitang tinanggap mula sa Diyos dahil iba ang pamamaraan ng paghahayag ng mga tao noong unang panahon kaysa atin. Kapag kinakausap ng isa ang kanyang sarili o kaya’y tinutukso ng masama, may

pagkakataong ipinahahayag nila ang panloob na paghinay na ito bilang pag-uusap ng iba’t ibang tauhan o kaya’y sinasabing ang demonyo o ang Diyos ay nakikipag-usap sa taong iyon: tingnan Jos 7:10 at 1 Hari 3:4.

– Malamang na hindi pareho ang pagkilos ng Diyos sa mga naunang tao ng Biblia gaya ng pagkilos niya sa ating panahon. Sa ngayon, matapos dumating si Kristo, nasa atin na ang lahat sa kanya at sa kanyang Iglesia at hindi na natin kailangan pa ang mga pangitain at mga aparisyon. Karaniwan ay inilalaan ng Diyos ang mga ito para sa mga inaakay niya sa isang espesyal na daan. Subalit sa mga unang dantaon ng Biblia, higit na nagpakilala ang Diyos sa ganitong mas nakikita ngunit mas mababang paraan.

• **7. Bumalik ka sa iyong amo.** Ito ang salita ng Panginoon sa maraming taong dumaranas ng kaapihan, sa mga babae sa isang klasistang lipunan na kailangang tumanggap ng nakahihyang mga trabaho upang di mamatay sa gutom kasama ng kanilang mga magulang, sa mga kabataan na matapos mag-aral sa kolehiyo ay saka nauunawaan na liban sa ilang piling tao, mga kaminero lamang pala at mga piyon ang kailangan.

Sumunod ka sa kanya. Hindi dahil makatarungan ang kanyang pagmamalabis kundi dahil kailangang lumaya ka rin sa iyong pagmamataas. May katwiran kang isipin na mas mahalaga ka kaysa iniaalok sa iyo ng lipunan, pero kung sa mga pangyayari’y hinihiya ka ng Panginoon, magtiwala ka sa kanya at isipin na inihahanda ka ng kahihyang ito para sa isang misyong mas dakila pa kaysa iniisip mo. Kapag lagi mong isasaisip na tinatawag ka ng Diyos na maging malayang tao at magpalaya sa iba, bibigyan ka niya ng pagkakataon para magawa ito.

Lahay-Roi na puwedeng isalin bilang: Ang nabubuhay at nakakakita. Siyempre, bukambibig ang pinanggagalingan nito, pero ginagamit ito ng teksto para bigyang-diin ang mahalagang karanasan ni Agar: Sapat nang makitang buhay ang Diyos at tinitingnan tayo para mabigyan tayo ng mga pakpak.

¹⁵ Nagsilang si Agar ng isang lalaki at pinangalanan ni Abram ang sanggol na kaloob sa kanya ni Agar ng Ismael.

¹⁶ Walumpu't anim na taon si Abram nang ipanganak ni Agar si Ismael.

Naging Abraham m si Abram

17 • ¹ Nang siyamnapu't siyam na taon na si Abram, napakita sa kanya si Yawe at sinabi: Ako ang Diyos na Makapangyarihan. Sikapin mong ako'y bigyang-kasiyahan at pagsikapang maging ganap. ² Pagtitibayin ko sa iyo ang aking pakikipagtipan, at higit pa kitang pararamihin.”

³ Nagpatirapa si Abram at sinabi sa kanya ng Diyos: ⁴ “Ito ang aking tipan sa iyo: magiging ama ka ng maraming bansa. ⁵ Hindi ka na tatawaging Abram kundi Abraham, sapagkat gagawin kitang ama ng maraming bansa. ⁶ Pabubungahin kita nang maraming-marami; gagawin kitang mga bansa; mga hari'y lilitaw mula sa iyo. ⁷ At pagtitibayin ko ang aking tipan sa ating dalawa at sa iyong inapo, isang tipang panghabang panahon, sa lahat ng salinlahing susunod

sa iyo: mula ngayon at magpakailanman, ako ang magiging Diyos mo at ng iyong mga inapong susunod sa iyo.

⁸ Ibibigay ko sa iyo at sa iyong inapong susunod sa iyo ang lupang iyong tinutuntungan. Magiging iyo ang buong lupain ng Kanaan habang panahon. At ako ang magiging Diyos nila.”

Ang pagtutuli

• ⁹ Sinabi ng Diyos kay Abraham: “Sa panig mo naman, magiging tapat ka sa aking tipan, ikaw at ang iyong mga inapong kasunod mo sa sali't salinlahi. ¹⁰ Ito ang aking pakikipagtipan sa iyo na dapat ninyong tuparin, ikaw at ang iyong mga inapong kasunod mo: tutuliin ang lahat ng lalaki sa inyo. ¹¹ Puputulin ninyo ang du-long balat ng inyong ari at ito ang magiging tatak ng aking pakikipagtipan. ¹² Sa sali't salinlahing darating, dapat ninyong tuliin ang lahat ng lalaki sa inyo na walong araw ang edad pati ang mga isisilang sa iyong sambahayan o ang mga dayuhang binili ng salapi bilang mga alipin. ¹³ Isinilang man sila sa iyong sambahayan o binili bilang mga alipin, dapat

• **17.1** Abram na ibig sabihi'y Amang ipinagpipitagan, at Abraham na ibig sabihi'y Ama ng napakaraming tao. Sa pagpapalit sa pangalan ng kanyang lingkod, pinapagsisimula siya ng Diyos na magbagong buhay at maisabuhay ang ibig sabihin ng kanyang bagong pangalan. Ganito rin ang gagawin ni Jesus sa unang responsable sa kanyang Iglesya: Jn 1:42.

• 9. Isang matandang kaugalian ng mga bayan sa silangan ang *pagtutuli*. Pag-oopera itong ginagawa sa ari ng lalaki, pinuputol ang balat na tinatawag na *supot*. Isa itong “seremonya ng inisyasyon” sa ilang sambayanan para tanggapan ang mga nagbibinata sa lipunan ng mga matatanda. Isa itong relihiyosong seremonya para matiyak ang pagkakaroon ng anak.

Nagkaroon ng bagong kahulugan ang pagtutuli sa Israel: ito ang naging tanda ng pagiging kasapi nila sa bayang pinili. Sa pagtutuli lamang makapapasok ang isang dayuhan sa relihiyosong pamayanan ng Israel.

Tataglayin ninyong lahat sa inyong laman ang tatak ng aking Tipan. Suot ng babaeng may-asawa ang sining na isinuot ng kanyang asawa sa kanyang daliri. Gayundin naman sa mga pumapasok sa samahan: gusto nilang magkaroon ng palatandaan. Kaya kailangang taglayin ng lahat ng lalaki sa lahi ni Abraham ang isang di-mapapawing tatak ng pagiging

kabilang nila sa lahang pinili: ang pagtutuli ang tandang ito.

Subalit itinuturo ng mga propeta na bale-wala ang pagtutuli sa laman kung wala ang *sa puso*, na ibig sabihi'y *pagputol* sa mga bisyo. Walang kuwenta ang panlabas na seremonya kung hindi naman isinasabuhay ang kahulugan ng tandang ito. Tingnan Jer 9:24; Dt 10:16; Gal 5:4; Fil 3:3; Rom 2:25.

Hindi importante para sa mga Kristiyano ke tuli man o hindi: Mga Gawa 11:3-15; 1 Cor 7:18; Gal 6:15. May bisa lamang ang obligasyong ito pati na pagdiriwang ng Araw ng Pahinga, ang di pagkain ng kameng baboy, ang mga pag-aalay at mga seremonya sa templo hanggang sa dumating si Kristo at para lamang sa bayang Judio: Col 2:11 at 2:16-22.

Ba't kaya maraming tao na wala namang interes sa kanilang pananampalataya ang nagpapabinyag ng kanilang mga anak? Ba't sila lumalapit at nagpapapahid ng abo?

• **18.1** Para sa mga inapo ni Abraham ang mga pangako ng Diyos: hinding-hindi nga niya makikita ang katuparan ng mga iyon. Ngunit binibigyan ng Diyos ang kanyang kaibigan ng patunay ng gagawin niya: mahimalang ipinanganak si Isaac. Makatwiran ngang mangamba na baka akalain ng mga anak ni Abraham na mas magaling sila sa iba at isiping ligtas

silang tuliin. Tataglayin ninyong lahat sa inyong laman ang tatak ng aking Tipan, isang tipang panghabang panahon. ¹⁴Palalayasin mula sa kanyang angkan ang sinumang supot, ang lalaking hindi tinuli sa laman: sinira niya ang aking Tipan.”

¹⁵ *Sinabi ng Diyos kay Abraham: “At hindi mo na tatawaging Saray ang iyong asawang si Saray kundi Sara. ¹⁶Pagpapalain ko siya at bibigyan kita ng anak na lalaki sa kanya. Pagpapalain ko siya at gagawin ko siyang mga bansa, mga hari’y lilitaw mula sa kanya.”*

¹⁷ *Nagpatirapa si Abraham, humalakhak at sinabi sa sarili: “Magkakaanak pa kaya ang isang taong isandaang taon na? At magkakaanak pa ba si Sara e siyamnapung taon na siya?” ¹⁸At sinabi ni Abraham sa Diyos: “Si Ismael na lang...” ¹⁹Ngunit sinabi ng Diyos: “Hindi! Ang iyong asawang si Sara ang magbigay sa iyo ng anak na lalaki at pangangalanan mo siyang Isaac. Pagtitibayin ko ang aking tipan sa kanya bilang isang walang hanggang pakikipagtipan sa kanya at sa kanyang mga inapong kasunod niya. ²⁰Tungkol naman kay Ismael, narinig kita. Pinagpala ko siya at pabubungahin at pararamihin ko siya – maraming-marami. Magiging ama siya ng lalaking dalawang prinsipe, at gagawin ko siyang isang malaking bansa. ²¹Ngunit kay Isaac na isisilang sa iyo ni Sara sa panahong ito sa isang taon ako makikipagtipan.” ²²At umalis ang Diyos matapos makipag-usap kay Abraham.*

²³ *At tinuli ni Abraham si Ismael na kanyang anak at ang lahat ng isinilang sa kanyang sambahayan at lahat ng binili niya, ang lahat ng lalaki sa kanyang sambahayan gaya ng sinabi sa kanya ng Diyos. ²⁴Siyamnapu’t siyam na taon si Abraham nang siya ay tuliin, ²⁵at*

na dahil lamang kabilang sila sa kanyang lahi (Lc 3:8). Sa totoo’y ang mga talagang inapo lamang ni Isaac na anak ng himala na anak ni Sara ang kinilala ng Diyos na mga tagapagmana ni Abraham, at hindi ang iba pa niyang mga anak sa mga babaeng alipin. Itinuturo nito sa atin na walang sinumang may karapatan sa Diyos dahil lamang sa isinilang siya sa ganito o gayong pamilya. Magiging atin ang kanyang mga pangako kung tinutularan natin si Abraham sa kanyang panampalataya (Gal 4:21-31; Rom 4:13-17).

Kahanga-hanga ang simpleng istoryang ito: dumaring ang Diyos na anyong-tao para patuluyin ng kanyang kaibigan bago niya ito puspusin ng mga pagpapala. Hindi pangangahasang sabihin ng mga komentaryo kung talaga ngang nangyari ito o paraan

labintatlong taon naman ang kanyang anak na si Ismael. ²⁶Tinuli si Abraham at ang kanyang anak na si Ismael sa iisang araw.

²⁷ *At tinuli ring kasama niya ang lahat ng lalaki sa kanyang sambahayan, maging isinilang sa kanyang sambahayan o mga aliping binili ng salapi sa mga dayuhan.*

Dinalaw ni Yawe si Abraham

18 • ¹Napakita si Yawe kay Abraham malapit sa sagradong puno ng Mambre. Nakaupo si Abraham sa pasukan ng kanyang tolda sa kainitan ng araw. ²Nang tumingin siya, nakita niya ang tatlong lalaking nakatayong malapit sa kanya. Kaagad siyang tumakbo mula sa bungad ng tolda para salubungin sila. Yumuko siya sa lupa, ³at sinabing “Aking Panginoon, kung mamarapatin ninyo, huwag ninyong lampasan ang aking tolda. ⁴Hayaan ninyong dalhan ko kayo ng kaunting tubig upang mahugasan ang inyong mga paa at magpahinga kayo sa lilim ng mga punong ito. ⁵At yamang narito na rin lamang kayo, ikukuha ko kayo ng kaunting tinapay para manumbalik ang inyong lakas, bago kayo magpatuloy sa paglalakbay, sapagkat pumarito kayo sa inyong lingkod.” Sinabi naman nila: “Gawin mo ang iyong sinabi.”

⁶Nagmamadaling pumasok si Abraham sa tolda at sinabi kay Sara: “Dali ka, kumuha ka ng tatlong takal ng harina, masahin iyon at gumawa ng tinapay.” ⁷At tumakbo si Abraham sa kawan, kumuha ng isang piling guyang malambot ang

lamang ng pagsasalita, ngunit alam ng sumasampalataya na ganito kumikilos ang kanyang Diyos.

Hindi napakikitang mag-isa ang Diyos kundi may kasamang dalawang anghel para burahin ang larawan ng isang Diyos na nag-iisa na siyang iniisip ng mga hindi pa nakaaalam sa misteryo ng Tatlong Persona ng Diyos.

Bakit humalakhak si Sara? Ang halakhak ni Sara ay isa pa sa mga popular na paliwanag na ibinibigay ng Biblia tungkol sa mga pangalan ng mga lugar at mga tao: kaya tatawaging Isaac ang kanyang anak, isang pangalang kasintunog ng “humalakhak” sa wikang Hebreo.

May imposible ba kay Yawe? Tingnan Lc 1:37, 18:27; Mc 11:22.

laman, ibinigay iyon sa alipin na nagmamadaling inihanda iyon.⁸ At kumuha siya ng mantekilya at kinortang gatas, at inihaing kasama ng nilutong guya para sa mga panauhin. Nagsikain ang mga iyon samantalang nanatili siyang nakatayong malapit sa kanila sa lilim ng puno.⁹ Tina-nong nila siya: “Nasaan ang asawa mong si Sara?” Sumagot siya: “Nasa loob siya ng tolda.”¹⁰ At sinabi naman niya: “Balik ako sa ganito ring panahon sa isang taon. Sa araw na iyon, may anak nang lalaki si Sara.”

Nakikinig noon si Sara sa may bungad ng tolda sa likuran ng panauhin.¹¹ Matanda na sina Abraham at Sara, at hindi na dinaratnan si Sara ng kanyang buwanang panahon.¹² Kaya napahalakhak si Sara sa kanyang sarili at naisip: “Ngayong matanda na ako at lanta na, at hukluban na ang aking asawa, ngayon ko pa ba malalaspang ang kaligayahang ito?”¹³ Pero sinabi ni Yawe kay Abraham: “Bakit humalakhak si Sara at sinabing – Totoo bang magkakaanak pa ako ngayong matanda na ako? –¹⁴ May imposible ba kay Yawe? Sa pagbabalik ko sa takdang panahon, mayroon nang anak na lalaki si Sara.”

¹⁵ Natakot si Sara kaya ikinaila niya iyon at sinabing “Hindi ako humalakhak.” Ngunit sinabi ni Yawe: “Totoo namang humalakhak ka, a.”

Namagitan si Abraham para sa Sodom

• ¹⁶ Tumindig ang mga lalaki at nagsimulang maglakad pa-Sodom. Inihatid sila ni Abraham para ituro ang daan.

¹⁷ At sinabi ni Yawe: “Ililhim ko ba kay Abraham ang aking gagawin?”¹⁸ Kay Abraham nga magmumula ang isang malaki at makapangyarihang bansa. Sa kanya pagpapalain ang lahat ng bansa sa daigdig.

¹⁹ Pinili ko siya at siya ang mag-uutos sa kanyang mga anak at sambahayang kasunod niya na tahakin ang daan ni Yawe sa paggawa ng matuwid at makatarungan. Sa gayon, tutuparin ni Yawe ang pangako kay Abraham.”

²⁰ Kaya sinabi ni Yawe: “Sobra na ang eskandalo ng Sodom at Gomorra! At grabe na ang kanilang kasalanan!²¹ Pupunahan ko iyon para patunayan kung totoo nga ang mga sumbong na dumating sa akin. At malalaman kung hindi man gayon.”

²² Lumakad na ang mga lalaki patungong Sodom, ngunit nanatiling nakatayo si Yawe sa harap ni Abraham.²³ Lumapit si Abraham at sinabi: “Totoo bang lilipulin mo ang mga matuwid kasama ng masasama?²⁴ Paano kung may limampung taong matuwid sa lunsod? Totoo bang lilipulin mo ang lahat at hindi patatawarin ang lugar na iyon alang-alang sa limampung matuwid?²⁵ Hindi mo

• 16. *Ililhim ko ba kay Abraham ang aking gagawin?* Sa oras na maging kaibigan tayo ng Diyos, ipinagkakatiwala niya sa atin ang isang responsabilidad sa mundo. Tulad ng pakikipagkaibigan ng mga tao, nangangahulugan din ng pagbabahaginan sa lahat ng bagay ang pakikipagkaibigan sa Diyos. Tinuturuan tayo ng Diyos na mag-isip tulad niya at kumilos na kasama niya at inaanyayahan tayong humingi sa kanya.

Huwag nating isipin na sa lubos na pagtitiyaga lamang sa panalangin ay makukuha natin ang anumang hinihingi natin. Kung hindi para sa ating kabutihan ang ating hinihingi, hindi iyon ibibigay ng Diyos. Ngunit gusto ng Diyos na matuto tayong makipaglaban at maging “makulit” para makuha ang gusto niya mismong ibigay sa atin ayon sa kanyang kagandahang-loob. Ayaw niya na basta na lamang ito ipagpilitan kundi ibigay ito sa mga nakapaghahangad nito tulad niya. *Ayaw kong mamatay ang di-makadiyos kundi*

magbago siya sa kanyang kasamaan at mabuhay (Ez 33:11).

Ngayo’y talagang nagiging pangahas ako sa pakikipag-usap sa aking panginoon. Patunay ng kanyang pananampalataya ang kapangahasang ito ni Abraham na nagsimulang makipagtawaran sa Diyos nang buong-ingat at katatagan. Nakipagtalo ang matandang Abraham sa Diyos na parang nakikipag-usap sa isang kaibigan tungkol sa kung anong negosyo. Bigyang-pansin na nananatiling nakaupo si Abraham habang nakatayo naman sa harap niya ang Panginoon. At para sa mga susunod na babasa ng Biblia, para bang kulang ng respeto ang ganito kasimpleng pagtrato sa Diyos kaya pinalitan nila ang pangungusap: “Tumindig si Abraham para makipag-usap kay Yawe na nakaupo.” Ngunit sinabi ni Jesus na pagsisilbihan niya ang kanyang mga tapat na lingkod tulad ng isang utusan sa kanyang mga amo (Lc 12:37).

magagawa ang gayon na pabayaang mamatay ang matuwid kasama ng masasama, at isa ang gawing trato sa matuwid at masama. Hindi ba magiging makatarungan ang Hukom ng buong sanlibutan?”

²⁶Sinabi ni Yawe: “Kung makatatagpo ako ng limampung mabuting tao sa Sodom, patatawarin ko ang buong lugar dahil sa kanila.” ²⁷Muling nagsalita si Abraham: “Alam kong naging pangahas ako sa pakikipag-usap sa aking Panginnoon, ako na alabok lamang at abo! ²⁸Ngunit kung sakaling maging kulang ng lima sa limampu ang bilang ng mga matuwid, wawasakin mo ba ang lunsod dahil sa lima?”

Sumagot si Yawe: “Hindi ko wawasakin ang lunsod kung makatatagpo ako roon ng apatnapu’t limang matuwid na tao.” ²⁹Muli na namang nagsalita si Abraham: “E kung apatnapu lamang?” Sumagot siya: “Hindi ko iyon gagawin alang-alang sa apatnapu.” ³⁰Nagpatuloy si Abraham: “Huwag sanang magagalit ang aking Panginnoon, ngunit pahintulutan mo akong makapagsalita. Paano kung tatlumpung matuwid na tao lamang ang nasa lunsod?” Sumagot si Yawe: “Hindi ko iyon wawasakin kung makatatagpo ako roon ng tatlumpu.” ³¹Sinabi ni Abraham: “Ngayo’y talagang nagiging pangahas ako sa pakikipag-usap sa aking Panginnoon, pero kung dalawampu na lamang ang matagpuan doon?” Sinabi niya:

“Hindi ko wawasakin ang lunsod dahil sa dalawampu.”

³²Ngunit iginiit ni Abraham: “Huwag naman sanang magagalit ang aking Panginnoon, ngunit pahintulutan mo akong magsalita minsan pa. Paano kung sampu na lamang ang matagpuan?” At sumagot si Yawe: “Alang-alang sa sampu, hindi ko wawasakin ang lunsod.”

³³Umalis si Yawe matapos makipag-usap kay Abraham, at umuwi naman si Abraham.

Nagunaw ang Sodom

19 ¹Nakaupo si Lot sa may pintuan ng lunsod nang gabing dumating sa Sodom ang dalawang anghel. Pagkalkita niya sa kanila, tumindig siya para salubungin sila. Yumuko siya na halos sayad ang mukha sa lupa, ²at sinabing “Mga panginnoon ko, sa bahay ko na sana kayo tumuloy at magpahinga. Hugasan ninyo ang inyong mga paa at doon magparaan ng gabi, at kinaumagahan na magpatuloy sa inyong paglakad.” Sumagot sila: “Hindi, sa plasa na lamang kami magpapalipas ng gabi.” ³Ngunit gayon na lamang ang pamimilit niya kaya sumama ang mga ito sa kanya sa bahay niya. At ipinaghanda niya sila ng makakain. Gumawa siya ng tinapay na walang lebadura, at kumain sila. ⁴Hindi pa sila nakahihiga para matulog nang paligiran ng lahat ng lalaking taga-Sodom – bata at matanda – ang bahay. ⁵Tinawag

• **19.1** Isang pagkakataon marahil para magnilay ang ibinibigay ng alat ng Dagat na Patay at ng guho ng dalawang lunsod na winasak ng lindol – ang Sodom at Gomorra. Alalahanin natin na noong panahong iyo’y parusa ng Diyos ang tingin ng mga tao sa matitinding kapahamakan at pagpapala naman niya ang kasaganaan. Ganito nagsimula ang salaysay na ito na isang paraan ng pagtuturo ng ilang katotohanan:

- respeto sa mga bisita na kailangang laging patuluyin na parang mga anghel ng Diyos;
- pagkasuklam sa homosexualidad.

Mananatiling kalunos-lunos na mga pangalan ang Sodom at Gomorra sa banal na kasaysayan at magsisilbing patunay na di dapat pagtawanan o ipagwalang-bahala ang mga hatol ng Diyos. Aalalahanin ng

mga propeta ang matinding kapahamakang ito sa pagbababala nila sa mga ayaw magbalik-loob (tingnan Isaias 1:9; Ez 16:49) at gayon din si Jesus sa Ebanghelyo (Mt 10:15; Lc 17:29).

Hindi nagkukulang ang salaysay na ito na bigyang-diin sa pamamagitan ni Lot na hindi kailanman kinalilimutan ng Diyos ni isa man sa kanyang mga anak kahit na nag-iisa ito sa piling ng mga masama.

Parang di kapani-paniwala ang sagot ni Lot (b. 8). Ngunit ganito ang pag-iisip noong mga panahong iyon. Hindi itinuturing na tao ang mga babae, kayat parang normal lamang na isakripisyo ang isang anak na babae para iligtas ang kaibigan. Tingnan ang medyo katulad nito sa Mga Hukom 19.

nila si Lot at sinabing “Nasaan ang mga lalaking bisita mo ngayong gabi? Palabasin mo sila at makikipagtalik kami sa kanila!”

⁶Lumabas si Lot at sinalubong ang mga lalaki. Inilapat niya ang pinto sa kanyang paglabas ⁷at sinabi niya: “Ipinakiusap ko sa inyo, mga kapatid, huwag ninyong gawin ang ganyang kasamaan. ⁸May dalawa akong anak na dalaga. Sila ang palalabasin ko rito sa inyo at gawin ninyo sa kanila ang anumang gusto ninyo. Ngunit utang na loob, huwag ninyong galawin ang mga lalaking narito sapagkat nakikisilong sila sa lilim ng aking bubong.” ⁹Ngunit sumagot sila: “Umalis ka riyan! Huwag kang makialam! Dayuhan ka lamang at gusto mo pang maging hukom! Mas masasaktan ka ngayon kaysa kanila!” Itinulak nila si Lot at lumapit sa pinto para wasakin iyon. ¹⁰Ngunit iniunat ng mga lalaki sa loob ang kanilang mga braso at hinila si Lot papasok, at isinara ang pinto. ¹¹At bigla nilang binulag ang mga nasa bungad ng pinto, mula sa pinakabata hanggang sa pinakamatanda, at hindi nila natagpuan ang pintuan.

¹²Sinabi ng dalawang lalaki kay Lot: “Sino pa ang nariritong kasama mo? Ang mga manugang mong lalaki? Paalisin mo na sila sa lugar na ito kasama ang mga anak mong lalaki at babae, at sinumang kamag-anak mo sa lunsod na ito. ¹³Gugunawin namin ang lugar na ito. Sobra na ang eskandalo nito sa harap ni Yawe kaya niya kami pinaparito para gunawin ito.”

¹⁴Lumabas si Lot at kinausap ang mga lalaking mamanugangin niya, at sinabi: “Madali, magsialis na kayo sapagkat gugunawin ni Yawe ang lunsod!” Ngunit inakala ng mga ito na nagbibiro lamang siya. ¹⁵Nang sumisikat na ang araw, inapura ng mga anghel si Lot: “Madali ka, ialis mo na ang iyong asawa at dalawang anak na babaeng narito, kung hindi’y malilipol ka dahil sa kasalanan ng lunsod

na ito.” ¹⁶Nag-aatubili siya kaya hinawakan siya ng mga lalaki sa kamay at halos kaladkarin kasama ang kanyang asawa at dalawang anak, dahil kinahabagan sila ni Yawe. At inilabas sila sa lunsod.

¹⁷Nang nasa labas na sila, sinabi ng mga lalaki kay Lot: “Tumakas kayo at iligtas ang inyong buhay. Huwag kayong lilingon ni titigil saanman sa kapatagan. Tumakas kayo sa kabundukan, kung hindi’y mamamatay kayo.”

¹⁸Ngunit sumagot si Lot: “Huwag na, mga panginoon ko, ¹⁹malaki na ang utang na loob ko sa inyo. Ipinakita mo sa iyong lingkod ang malaking kabutihang-loob nang iligtas mo ang aking buhay. Ngunit hindi ako makatatakas sa kabundukan nang hindi ako aabutan ng sakuna at mamamatay ako. ²⁰Tingnan ninyo, may isang maliit na bayan na malapit lamang at maaari akong tumakas doon. Bayaan ninyong doon na lamang ako tumakas: napakaliit niyon (kaya tinawag na Soar ang bayan). At maliligtas ako.” ²¹At sumagot ang anghel: “Pagbibigyan kita, at hindi ko wawasakin ang lunsod na binabanggit mo. ²²Ngunit tumakas ka na agad sapagkat wala akong ibang magagawa hanggang hindi ka nakararating doon.”

²³Nakasikat na ang araw sa lupa nang dumating si Lot sa Soar. ²⁴Saka pa lamang nagpaulan si Yawe sa Sodom at Gomorra ng apoy at asupre buhat sa langit, ²⁵at ginunaw niya ang mga lunsod na iyon at ang buong kapatagan at lahat ng naninirahan sa mga lunsod at lahat ng halaman doon.

Iba't ibang kuwento

• ²⁶Pero lumingon ang asawa ni Lot at naging estatuwang asin.

²⁷Maagang gumising si Abraham kinabukasan at nagbalik sa lugar na pinagtagpuan nila ni Yawe. ²⁸Tumanaw siya sa dako ng Sodom at Gomorra at sa buong lupain ng kapatagan, at nakita niya ang makapal na usok na nagmumula sa lupa na parang usok na galing sa pugon.

²⁹*Nang gunawin ng Diyos ang mga lunsod ng kapatagan, nag-alala siya kay Abraham kaya pinatakas niya si Lot mula sa malaking*

kapahamakan samantalang winasak niya ang mga lunsod na tinirhan ni Lot.

³⁰Umalis si Lot sa Soar kasama ang dalawang anak na babae, at nanirahan sa kaburulan sapagkat natatakot siyang tumigil doon. Tumira siya at ang dalawa niyang anak na babae sa isang kuweba. ³¹Isang araw, sinabi ng panganay sa bunso: “Matanda na ang ating ama at wala ni isa mang lalaki rito para makipagtalik sa atin, ayon sa kaugalian sa buong mundo. ³²Halika, lasingin natin sa alak ang ating ama. Makipagtalik tayo sa kanya upang maipagpatuloy ang ating lahi sa pamamagitan ng ating ama.” ³³Pinainom nga nila ng alak ang kanilang ama nang gabing iyon at nakipagtalik ang panganay na anak sa kanyang ama. Walang kamalay-malay ang ama sa nangyari, maging nang mahiga siya sa tabi nito at nang siya ay bumangon.

³⁴Kinabukasan, sinabi ng panganay na anak sa bunso: “Nakipagtalik ako kagabi sa ating ama. Painumin uli natin siya ng alak mamayang gabi at ikaw naman ang makipagtalik sa kanya. At maipagpapatuloy natin ang ating lahi sa pamamagitan ng ating ama.” ³⁵Kaya nang gabing iyon, pinainom uli nila ng alak ang kanilang ama. At nakipagtalik naman dito ang bunsong anak. Walang namalayan ang ama, maging nang mahiga siya sa tabi nito o nang bumangon siya. ³⁶At ang dalawang anak na babae ni Lot ay nabuntis ng kanilang ama. ³⁷Lalaki ang naging anak ng panganay at pinangalanang Moab (o Mo-Ama), siya ang ama ng mga Moabita na nabubuhay ngayon. ³⁸Lalaki rin ang naging anak ng bunso at pinangalanan namang Ben-Ammi (o Anak-ni-Ama), siya ang ama ng mga Amonita ngayon.

Sina Abraham at Sara sa Gerar

20 • ¹Umalis si Abraham sa Mamre patungo sa lupain ng Negeb at nanirahan sa pagitan ng Kades at Sur. Ilang panahon din siyang nanatili sa Gerar, ²doon ipinakilala ni Abraham ang kanyang asawa na “Kapatid ko siya.” Kaya ipinatawag si Sara ni Abimelek na hari ng Gerar, at iniutos na iharap sa kanya.

³Ngunit pinuntahan ng Diyos si Abimelek sa

panaginip isang gabi, at sinabi sa kanyang “Isa ka nang patay dahil sa babaeng kinuha mo, sapagkat may asawa na siya.” ⁴Ngunit hindi pa nagagalaw ni Abimelek ang babae kayat sinabi niya: “Panginoon, papatayin mo ba ang isang paganong walang malay? ⁵Di ba’t sinabi niya sa aking – Kapatid ko siya? At sinabi rin ng babae sa aking – Kapatid ko siya. Wala akong masamang hangarin nang gawin ko ito.” ⁶At sinabi ng Diyos sa kanyang panaginip: “Alam ko na ginawa mo iyan nang may malinis na budhi kaya hinadlangan ko na magkasala ka sa akin. Kaya nga hindi kita pinabayaang galawin siya. ⁷Ngayon, ibalik mo ang babae sa asawa niya sapagkat siya ay propeta. Ipagdarasal ka niya at mabubuhay ka. Ngunit kung hindi mo siya isasauli, tiyak na mamamatay ka, ikaw at ang buo mong sambahayan.”

⁸Kaya maagang gumising si Abimelek kinabukasan at tinawag ang lahat niyang opisyal. Ikinuwento niya ang lahat ng nangyari at natatakot ang mga ito. ⁹At tinawag ni Abimelek si Abraham at sinabi: “Ano ang ginawa mo sa amin? At anong masama naman ang ginawa ko sa ‘yo para isubo ako at ang aking kaharian sa ganito kabigat na pagkakasala? Ginawa mo sa akin ang mga bagay na hindi nararapat gawin.” ¹⁰At itinanong pa ni Abimelek kay Abraham: “Bakit ganito ang ginawa mo?” ¹¹Sinabi ni Abraham: “Akala ko’y walang takot sa Diyos ang lahat ng tagarito at papatayin nila ako dahil sa aking asawa. ¹²Ngunit totoo namang kapatid ko siya na anak ng aking ama ngunit hindi ng aking ina, at naging asawa ko siya. ¹³Kayatsang pagalain ako ng mga diyos mula sa sambahayan ng aking ama, sinabi ko sa aking asawa – Ngayon kung talagang mahal mo ako, sabihin mong kapatid mo ako saanman tayo pumunta.”

¹⁴Nagdala si Abimelek ng mga tupa at mga baka at mga alipin, at ibinigay ang mga ito kay Abraham, at isinauli ang kanyang asawang si Sara. ¹⁵At sinabi niya kay Abraham: “Nasa harap mo ang aking lupain: tumira ka saan mo man gusto.” ¹⁶At sinabi naman niya kay Sara: “Binibigyan ko ang iyong kapatid ng isang

• 26. Alalahanin natin na mga tradisyong-alamat ng mga Israelita ang mga ito upang maipaliwanag ang pinagmulan ng iba’t ibang bayan at ang kaugnayan nila sa mga ito. Dahil sa napakatanda nang galit na naghihiwalay sa mga Israelita sa mga Amonita at mga Moabita, ang paliwanag na ito ay hindi para dakilain sila.

• **20.1** Iningatan ng mga Israelita ang mga alaala ng mga alitang namagitan sa kanilang mga ninunong

pagala-gala at sa mga bayang nakapaligid sa kanila. Matutunghayan natin sa tatlong lugar sa Genesis ang pangyayaring ito na pinangungunahan ng iba’t ibang mga tauhan sa iba’t ibang mga kalagayan (tingnan 12:24 at 26:7). Ngunit may mapapansing pag-unlad sa mga salaysay na ito kung sunud-sunod na babasahin: sa isang banda, ang higit na pagiging maingat sa pagsasalita tungkol sa ugali ng kanilang ninuno; at sa kabila nama’y ang mas malinaw na pagkaunawa sa kasalanan.

libong pirasong pilak. Katibayan ito ng walang nangyaring anuman sa iyo, bilang pagpapatunay sa lahat ng kasama mo rito, nang hindi bumaba ang tingin nila sa iyo.”¹⁷ At nanalangin si Abraham sa Diyos at pinagaling ng Diyos si Abimelek, at ang asawa nito at mga aliping babae para magkaanak silang muli.¹⁸ Sapagkat ginawang baog ni Yawe ang lahat ng babae sa sambahayan ni Abimelek dahil kay Sarang asawa ni Abraham.

Ipinanganak si Isaac

21 ¹ Nagmagandang-loob si Yawe kay Sara gaya ng kanyang sinabi at tinupad niya ang kanyang pangako.

² Nagdalantao si Sara at nagkaanak ng isang lalaki kay Abraham sa katandaan nito, sa petsang ipinangako ng Diyos.³ Isaac ang ipinangalan ni Abraham sa kanyang anak na isinilang ni Sara,⁴ at tinuli iyon nang walong araw na, ayon sa iniutos ng Diyos.⁵ Isandaang taon si Abraham nang ipanganak ang kanyang anak na si Isaac.

• **21.1** Nagmagandang-loob si Yawe kay Sara gaya ng kanyang sinabi. Kaya pagkatapos ng maraming taon, tinupad ng Diyos ang kanyang pangako kay Abraham. Si Isaac ang anak ng pangako dahil isinilang siya laban sa tanang pag-asa ng tao para matupad ang pangako ng Diyos (tingnan Gal 4:22 at Rom 9:7).

Nagkaanak siya ng isang lalaki kay Abraham sa katandaan nito. May ilang kapanganakan sa Biblia na di labas sa batas ng kalikasan: sina Samuel, Samson, Juan Bautista... mga tagapagligtas silang lahat. Ipinahihiwatig at ibinabalita ng mga pagsilang na ito ang pagsisilang ng isang birhen kay Jesus na Tagapagligtas. Ipinagpapauna rin ng mga ito ang ikalawang pagsilang ng mga ipinanganganak ng Iglesya sa bin-yag.

Kaya ipinanganak ang anak ng pangako: tingnan ang kabanata 18.

Madaling mahulaang ibang bersiyon ang salaysay na ito kaysa 'yung nasa kabanata 16, kung saan tinatawag na Yawe ang Diyos, at binabanggit ang balon sa katimugang disyerto, na nagpapahiwatig na galing sa mga tribu ng timog (territoryo ng Juda) ang kuwento. 'Yung nasa kabanata 21 naman ay galing sa mga tribu ng Israel, sa hilaga.

May mga problema sa pamilya ni Abraham tulad din ng ibang mga pamilya, at ginagamit ng Diyos ang mga iyon para isakatuparan ang kanyang plano. Mabuti ang pag-alis ni Agar kasama ang kanyang anak na lalaki upang matanggap ni Isaac ang buong paglingap ng kanyang ama. Matatag na isinasagawa ng Diyos ang kanyang mga plano, pero wala siyang sinasaga-

⁶ Sinabi ni Sara: “Pinahalakhak ako ng Diyos at hahalakhak na kasama ko ang sinumang makaririnig nito.”

⁷ Idinugtong pa niya: “Sino ang makapagsasabi kay Abraham na magpapasuso pa ng mga anak si Sara? Ngunit nagkaanak ako ng isang lalaki kay Abraham sa kanyang katandaan.”

Pinalayas ni Abraham si Agar

⁸ Lumaki ang bata at sa araw na inawat si Isaac, naghanda nang malaki si Abraham.⁹ Nakita ni Sara na ang kanyang anak ay pinagtatawanan ng anak ng Ehipsiyong si Agar kay Abraham¹⁰ at sinabi niya kay Abraham: “Palayasin mo ang aliping iyan at ang kanyang anak; hindi dapat makihati sa mamanahin ng anak kong si Isaac ang kanyang anak.”

¹¹ Nakabagbag ito kay Abraham sapagkat anak din niya si Ismael.¹² Ngunit sinabi sa kanya ng Diyos: “Huwag kang mag-alala tungkol sa bata at sa iyong alipin. Makinig

saang sinuman: masdan kung gaano ang pagmamalasakit niya kay Agar.

Maraming asawa si Abraham, na pangkaraniwan para sa mga importanteng lalaki sa kanyang komunidad. Itinuring na normal ng mga Israelita ang kaugaliang ito sa loob ng maraming taon. Unti-unti lamang ang pag-akay ng Diyos sa kanila para madiskubre ang mga pangangailangan ng kasal.

“Hindi magmamana ang anak ng aliping babae kasama ng anak na lalaki ng malayang babae.” (Gal 4:28; 2 Cor 6:14)

• **8.** May mga problema sa pamilya ni Abraham tulad ng anumang pamilya, at ginagamit ng Diyos ang mga iyon para isakatuparan ang kanyang mga plano. Mabuti at umalis si Agar at ang kanyang anak para mapunta kay Isaac ang lahat ng aruga ng kanyang ama. Hindi materyal na bagay para sa kanyang sarili ang mamanahin ni Isaac, kundi ang mga pangako ng Diyos para sa kanyang mga inapo. Matatag na isinasakatuparan ng Diyos ang kanyang mga plano nang walang tinatapakang sinuman: tingnan ang pagkahabag niya kay Agar.

Maraming asawa si Abraham, tulad ng iba pang mga importanteng lalaki sa kanyang bayan. Sa loob ng maraming taon, itinuring ng mga Israelita na normal ang kostumbreng ito. Sa paglipas lamang ng panahon ipinadiskubre sa kanila ng Diyos ang mga kinakailangan sa pag-aasawa.

Ang anak ng aliping babae ay hindi magmamana kasama ng anak ng malayang babae: Gal 4:28; 2 Cor 6:14.

ka kay Sara at gawin ang lahat ng sinasabi niya sapagkat magiging lahi mo ang may pangalan ni Isaac. ¹³Ngunit gagawin ko ring isang bansa ang anak mo sa iyong alipin sapagkat anak mo rin siya.”

¹⁴Maagang gumising kinabukasan si Abraham at binigyan si Agar ng tinapay at isang supot na katad na puno ng tubig. Ipinapasan niya kay Agar ang bata at pinaalis na sila. Umalis si Agar at gumala sa disyerto ng Berseba. ¹⁵Nang maubos na ang tubig sa katad, iniwan niya ang bata sa lilim ng maliit na puno, ¹⁶at naupo siya sa layong abot ng pukol ng bato, sapagkat naiisip niyang “Hindi ko matitiis makitang mamatay ang aking anak.” Samantalang nakaupo siya roon, nagsimulang umiyak ang bata.

¹⁷Narinig ng Diyos ang iyak ng bata, at tinawag si Agar ng Anghel ng Diyos buhat sa langit at sinabi: “Ano ang nangyayari, Agar? Huwag kang matakot. Narinig ng Diyos ang iyak ng bata. ¹⁸Kunin mo’t kargahin ang bata sapagkat gagawin ko siyang isang malaking bansa.”

¹⁹Binuksan ng Diyos ang mga mata ni Agar at nakita niya ang isang balon ng tubig. Pumunta siya roon at pinuno ng tubig ang katad, at pinainom ang bata. ²⁰Kasama ng bata sa kanyang paglaki ang Diyos. Nanirahan ito sa disyerto at naging magaling na mamamana.

²¹Nang ikuha siya ng kanyang ina ng asawa mula sa Ehipto, nanirahan siya sa Disyerto ng Paran. ²²Nang panahon ding iyon, sinabi kay

Abraham ni Abimelek na kasama si Pikol na heneral ng kanyang hukbo: “Kasama mo ang Diyos sa lahat mong gawain, ²³kaya isumpa mo sa akin ngayon sa harap ng Diyos na ako at ang aking mga anak at mga inapo ay hindi mo lilingin, kundi ipapakita mo sa akin at sa bansang tinitirhan mo ang kabutihang-loob na ipinakikita ko rin sa iyo.”

²⁴At sinabi ni Abraham: “Oo, isinusumpa ko.” ²⁵Inireklamo naman ni Abraham kay Abimelek ang tungkol sa balong inagaw ng mga alipin nito. ²⁶Sinabi ni Abimelek: “Hindi ko alam kung sino ang may gawa nito; hindi mo pa ito nasasabi sa akin, at ngayon ko lang ito narinig.” ²⁷Kumuha ng mga tupa at mga baka si Abraham at ibinigay kay Abimelek, at gumawa ng kasunduan ang dalawa. ²⁸Ibinukod ni Abraham ang pitong dumalagang tupa mula sa kawan, ²⁹kaya itinanong ni Abimelek sa kanya: “Bakit mo ibinukod ang pitong dumalagang tupa?” ³⁰Sumagot si Abraham: “Tanggapin mo ang pitong dumalagang tupa mula sa aking kamay bilang patotoo na ako ang humukay ng balong ito.” ³¹Kaya tinawag na Berseba o Balon ng Pangako ang nasabing lugar sapagkat doon sila kapwa nangako.

³²At gumawa sila ng kasunduan sa Berseba. At bumalik na sa lupain ng mga Pilisteo sina Abimelek at Pikol na heneral ng hukbo. ³³Nagtanim naman si Abraham ng isang puno sa Berseba at doon tumawag sa Ngalan ni Yaweng Diyos Magpakailanman. ³⁴At nanirahan si Abraham nang maraming araw sa lupain ng mga Pilisteo.

Ang pag-aalay kay Isaac

22 ¹Makalipas ang ilang panahon, sinubok ng Diyos si Abraham at sinabi sa kanya: “Abraham!” At sumagot siya: “Narito ako.” ²At sinabi ng Diyos: “Kunin ang iyong anak na lalaki, ang

• **22.1** Nasisindak tayo ng salaysay ng pag-aalay kay Isaac: paano nahingi ng Diyos kay Abraham na ialay ang anak nito? Para maunawaan ang tekstong ito, kailangang intindihin ito mula sa dalawang pananaw. Una, ang teksto ay pormal na pagbabawal sa pag-aalay sa mga tao. Huwag nating kalimutang nang panahong binubuo ang salaysay na ito, kasalukuyang isinasagawa ng mga Kananeo ang pag-aalay ng mga anak: maraming Israelita ang sumunod sa halimbawa ng mga Kananeo sa pag-aakalang kalugod sa Diyos ang ganitong pag-aalay (tingnan ang Jer 19).

Noong una, ipinalagay ni Abraham na kalooban ng Diyos ang pagsunog sa kanyang anak na si Isaac bilang

handog pero malinaw na ipinahahayag sa huling bahagi ng salaysay na pinigil siya ng Diyos na maisagawa ito. Sa unang pagbasa, binibigyang-katwiran ng teksto ang pagtubos sa mga panganay. Ang mga unang bunga naman ay sa Diyos; pero ditulad ng mga panganay na hayop na sinusunog bilang handog, tinutubos ang mga anak (Ex 13:13).

Gayunpaman, inaanyayahan tayo ng teksto ng Genesis na matutunan sa tekstong ito ang halimbawa ng walang-pagkasirang pananampalataya ng patriyarka: sinubok ng Diyos ang mga kaibigan niya para palakihin ang kanilang pananampalataya. Inilalaan ng Diyos ang pinakamaganda niyang mga kaloob para sa mga nananatiling matatag sa oras na alisin niya sa

kaisa-isa mong anak na si Isaac na iyong minamahal, at magpunta kayo sa lupain ng Moriah. Ialay mo siya bilang sinunog na handog sa isa sa mga bundok doon na ituturo ko sa iyo.”

³Gumising nang maaga si Abraham kinabukasan, at nilagyan niya ng upuan ang kanyang asno, at isinama ang dalawa sa kanyang batang alipin at ang kanyang anak na si Isaac. Nagsibak siya ng kahoy na gagamiting gatong sa alay at umalis papunta sa lugar na itinuro ng Diyos. ⁴Sa ikatlong araw, natanaw ni Abraham ang lugar sa malayo, ⁵at sinabi niya sa mga kabataang alipin: “Bantayan ninyo rito ang asno. Aahon kami ng anak ko sa dakong iyon para sumamba, at babalikan namin kayo.”

⁶Kinuha ni Abraham ang kahoy na panggatong sa alay at ipinapasan kay Isaac na kanyang anak. Dala naman niya ang apoy at patalim. Samantalang magkasamang naglalakad ang dalawa, ⁷sinabi ni Isaac kay Abraham na kanyang ama: “Ama ko!” At sumagot si Abraham: “Narito ako, anak ko.” Sinabi ni Isaac: “May dala tayong apoy at kahoy, pero nasaan ang susunuging handog na kordero?” ⁸Suma-

got si Abraham: “Ang Diyos ang magbibigay ng susunuging handog na kordero, anak ko.” Nagpatuloy na magkasama ang dalawa ⁹hanggang dumating sila sa lugar na itinuro ng Diyos. Matapos magawa ni Abraham ang altar at maiayos ang kahoy na panggatong, iginapos niya ang kanyang anak na si Isaac at inilagay sa altar sa ibabaw ng mga kahoy. ¹⁰At iniunat ni Abraham ang kanyang kamay at kinuha ang patalim upang saksakin ang kanyang anak.

¹¹Ngunit tinawag siya ng Anghel ni Yawe mula sa langit: “Abraham! Abraham!” At sinabi niya: “Narito ako.” ¹²Sinabi ng Anghel: “Huwag mong pagbuhatan ng kamay ang bata, huwag mo siyang saktan. Alam ko na ngayon na may takot ka sa Diyos sapagkat hindi mo ipinagkait para sa akin ang bugtong mong anak.” ¹³Tumingin si Abraham at nakita niya ang isang barakong kambing na napasabit ang mga sungay sa mga sanga ng isang palumpong. Kinuha niya iyon at inialay bilang sinunog na handog na kapalit ng kanyang anak. ¹⁴Tinawag ni Abraham na “Si Yawe ang Titingin” ang lugar na iyon kaya sinasabi ngayon na sa bundok na ito, si Yawe ang titingin.

kanila ang lahat ng pag-asa. Nabuhay si Abraham na nananalig sa mga pangako ng Diyos para sa kanyang anak. Handa kaya siya ngayong isakripisyo ang kanyang anak at ang mga pangako? Inilagay siya ng Diyos sa isang daan, ano kaya ang gagawin niya sa araw na maging waring sarado ang daan?

Pagkatapos ng pagsubok, malalaman ni Abraham na mahal niya ang kanyang anak tulad ng pagmamahal ng Diyos, dahil pinili niya ang Diyos kaysa kanyang anak. Alam natin nang may katiyakan na sinasang-ayunan ng Diyos ang dedikasyon natin sa anumang gawain kung may pagkakataong naipakita natin na handa nating iwan maging ang gawaing iyon sapagkat ito ang gusto niya.

Gayundin naman kung parang gumuguho ang lahat ng pangakong binitiwang sa atin ng Diyos, tanging pag-ibig na tunay ang makapagpapanatili sa ating tapat sa kanya.

Ngunit walang anumang paliwanag na makapagpapaginhawa sa ating pang-unawa’t damdaming nasugatan sa pagkakita sa pag-uutos ng Diyos kay Abraham ng napakabigat na sakripisyo para sa isang ama. Wala na bang ibang paraan para maihatid tayo sa

ganap na pag-ibig? Bagamat sumasampalataya si Abraham at kaibigan ng Diyos, tao pa rin siyang makasalanan at isang operasyon lamang ang makapagpapadalisa sa kanyang puso. Kayat si Abraham ang namamatay at hindi si Isaac; at sa sakripisyo niyang ito nakakamit ang Buhay (tingnan Lc 17:33; Rom 4:17; Heb 11:19).

Sa salaysay na ito ng pag-aalay ni Abraham ng kanyang anak, nakikita ng Kristiyanong tradisyon ang paglalarawan ng Diyos Amang nagbibigay ng kanyang sariling anak para iligtas ang mga makasalanan. Bagamat iba ang pakahulugan ng Diyos sa mga salitang sakripisyo, pagdurusa, pag-ibig, kaysa pakahulugan natin, huwag nating isiping walang-pakialam at walang-awa ang Diyos para hingan tayo ng mga sakripisyong wala siyang kinalaman (Rom 5; 8; 8:31).

• **23.1** Nilakbay ni Abraham ang buong Palestina nang wala man lamang matutuntungan ng kanyang mga paa (Mga Gawa 7:5). Pangako lamang ang kanyang pinanghahawakan kaya siya ang modelo nating mga sumasampalataya na hanggang kamataya’y nabubuhay na umaasa sa mga pangako ng Diyos. Subalit sa pagkamatay ni Sara, nagkaroon ng

¹⁵ At muling tinawag ng Anghel ni Yawe mula sa langit si Abraham, ¹⁶ at sinabi: “Sabi ni Yawe – dahil ginawa mo ito at hindi mo ipinagkait ang kaisa-isa mong anak, ¹⁷ isinusumpa ko mismo sa aking sarili na pagpapalain kita at pararamihin kong sindami ng mga bituin sa langit at ng buhangin sa dalampasigan ang iyong lipi. At lulupigin ng iyong mga inapo ang kanilang mga kaaway. ¹⁸ At makikita ng lahat ng bansa ng sanlibutan ang aking pagpapala sa pamamagitan ng iyong inapo sapagkat sumunod ka sa akin.”

¹⁹ Binalikan ni Abraham ang kanyang mga alipin, at magkakasama silang umuwi sa Berseba kung saan siya tumigil.

²⁰ Pagkalipas ng ilang panahon, nabalitaan ni Abraham na nagkaroon na ng mga anak na lalaki si Milca kay Nahor na kapatid ni Abraham: ²¹ si Us ang panganay, si Buz na kapatid nito at si Camuel na ama ng mga Sirio, ²² at sina Cased, Azau, Feldas, Yedlaf at Batuel ²³ (na ama ni Rebeca). Naging anak ni Milca ang walong ito kay Nahor na kapatid ni Abraham. ²⁴ Nagkaanak din ang kanyang asawang-alipin na nagngangalang Roma: sina Tebaj, Gajam, Tajas at Maaca.

Ang libingan nina Abraham at Sara

23 • ¹ Nabuhay si Sara nang isandaa’t dalawampu’t pitong taon. ² Namatay siya sa siyudad ng Arbe – iyon ang Hebron – sa lupain ng Kanaan, at nanangis si Abraham at ipinagluksa si Sara. ³ Iniwan ni Abraham ang bangkay at kinausap niya ang mga Heteo:

⁴ “Dayuhan lamang ako sa lupang ito. Hayaan ninyong magkaroon ako ng lote na magagawa kong libingan.” ⁵ Sumagot kay Abraham ang mga Heteo: ⁶ “Makinig ka, ginoo, ikaw ang prinsipal ng Diyos para sa amin; ilibing mo ang iyong patay sa pinakamahusay na libingan. Walang sinuman sa amin na magkakait sa iyo ng kanyang libingan para paglibingan mo ng iyong patay.”

⁷ Tumindig si Abraham at yumuko sa mga Heteong tagaroon, ⁸ at sinabi sa kanila: “Kung payag kayong ilibing ko ang aking patay, pakinggan ninyo ako at ipakiusap kay Efrong anak ni Seor ⁹ na ibigay sa akin ang yungib niya sa Makpela na nasa may hangganan ng kanyang lupain. Ibigay niya iyon sa akin at babayaran ko iyon ng pilak bilang libingan.”

¹⁰ Nang mga sandaling iyon, naroon si Efron at nakaupong kasama ng mga Heteo, at sinabi nito kay Abraham na naririnig ng lahat ng labas-masok sa pintuan ng kanyang lunsod: ¹¹ “Hindi, ginoo, makinig ka! Ibinibigay ko sa iyo ang lote, pati ang yungib na naroon. Sa pagsaksi ng lahat kong kababayan, ibinibigay ko iyon sa iyo. Ilibing mo roon ang iyong patay.” ¹² Muling yumuko si Abraham sa mga Heteo ¹³ at sinabi kay Efron nang naririnig nila: “Kung makikinig ka lamang sa akin, babayaran ko ang halaga ng lote. Tanggapin mo ito upang mailibing ko roon ang aking patay.” ¹⁴ Sumagot si Efron kay Abraham: ¹⁵ “Ginoo, pakinggan mo ako. Apatnaraang pirasong pilak ang halaga ng lote, palagay ko’y tama na ang halagang iyon, pero ano ba naman sa atin iyon? Ilibing mo na ang iyong patay.” ¹⁶ Sumang-ayon si Abraham kay Efron at tumimbang siya ng pilak sa harap ng mga Heteo: apatnaraang piraso ng pilak na umiiral noon sa pamilihan.

¹⁷ Sa gayon, ang lote ni Efron sa Makpela na katapat ng Mambre – ang lote at ang yungib pati ang lahat ng punong naroon, ang kabuuan niyon ay naging ¹⁸ ari-arian ni Abraham sa harap ng mga Heteong nasa pintuan ng lunsod.

¹⁹ Pagkatapos nito, inilibing ni Abraham ang asawang si Sara sa yungib na nasa lupain ng Makpela na malapit sa Mambre (na Hebron) sa lupain ng Kanaan. ²⁰ Ang lupa at ang yungib na naroon ay ipinagbili nga ng mga Heteo kay Abraham para gawing libingan.

Humanap si Elizer ng mapapangasawa ni Isaac

24 • ¹ Matandang-matanda na si Abraham at pinagpala siya ni

pagkakataon si Abraham para bumili man lang ng mapaglilibingan sa kanya.

• **24.1** *Hindi mo ikukuha ng asawa ang aking anak sa mga dalaga ng Kanaan.* Sapagkat si Isaac ang “anak ng Pangako” at ang katapatan sa pangakong ito ang mabigat na pinoproblema ni Abraham. Ang pag-aasawa ng kanyang anak sa isang Kananea na nasanay na sa paganong pagsamba ay makapaglalagay sa panganib sa katapatang ito.

At para mapabilang sa pamilya ni Abraham at maging ina ng hinirang na bayan, kailangan din lisanin ni Rebeca ang kanyang sambahayan at lupain.

Siya ang ituturing kong pinili mo para sa iyong lingkod na si Isaac. Pinapatnubayan ng Diyos ang mga nag-aasawa na ang pinakahahangad ay maisagawa ang kanyang kalooban. Tutulongan niya silang matagpuan ang taong makatutulong sa kanilang mas maisagawa ang hangaring ito. Ito rin ang magiging aral sa libro ni Tobias.

Yawe sa lahat ng bagay. ² Sinabi ni Abraham sa pinakamatanda niyang lingkod na kanyang mayordomo: “Ilagay mo ang iyong kamay sa ilalim ng aking hita ³ at sumumpa ka sa akin sa ngalan ni Yaweng Diyos ng langit at Diyos ng lupa na hindi mo ikukuha ng asawa ang aking anak sa mga dalaga ng Kanaan. ⁴ Sa halip, magpunta ka sa aking bayan para kumuha sa aking mga kamag-anak ng mapapangasawa ng aking anak na si Isaac.”

⁵ Sinabi ng lingkod sa kanya: “Paano kung ayaw sumama sa akin ng babae pabalik dito? Maisasama ko ba ang iyong anak sa bayang pinagmulan mo?” ⁶ Sinabi ni Abraham: “Hindi mo isasama roon ang aking anak sa anumang paraan. ⁷ Sapagkat si Yaweng Diyos ng langit na naglabas sa akin sa bahay ng aking ama at sa bayan kong sinilangan ang kumausap sa akin at sumumpang ibibigay niya ang lupaing ito sa aking inapo.

Isusugo niya ang kanyang anghel para umuna sa iyo, at doon ka kukuha ng asawa ng aking anak. ⁸ Kung ayaw sumunod sa iyo ng babae, magiging malaya ka na sa sumpang ito. Sa anu't anuman, hindi mo dadalhin doon ang aking anak.” ⁹ Inilagay ng mayordomo ang kanyang kamay sa ilalim ng hita ng kanyang among si Abraham at sumumpang gagawin ang iniutos sa kanya.

¹⁰ Kumuha ang lingkod ng sampu sa mga kamelyo ng kanyang amo at kinaraghan ng lahat ng pinakamabuti sa mga ari-arian ng kanyang amo. Tumindig siya at naglakbay patungong siyudad ng Nahor sa bayan ng Aram. ¹¹ Pinaluhod niya ang mga kamelyo malapit sa balon sa labas ng lunsod. Hapon na at paigib ng tubig ang mga babae.

¹² At nanalangin ang mayordomo: “Yaweng Diyos ng aking panginoong si Abraham, sumaakin ka at magmagan-dang-loob kay Abraham na aking amo. ¹³ Tingnan mo, nakatayo ako rito sa tabi

ng bukal at parating na ngayon ang mga babae para umigib ng tubig. ¹⁴ Sasabihin ko sa kanilang – Ibuhos mo ang iyong banga upang makainom ako. Ang unang dalagang magsasabing – Sige, uminom ka at paiinum ko rin ang iyong mga kamelyo – ang ituturing kong pinili mo para sa iyong lingkod na si Isaac. Kaya malalaman kong nagmagandang-loob ka sa aking panginoon.”

¹⁵ Hindi pa siya tapos manalangin nang lumabas si Rebecang anak na dalaga ni Betuel na anak ni Milca na maybahay ni Nahor na kapatid naman ni Abraham. May pasang banga sa balikat. ¹⁶ Napakaganda ng dalaga at wala pang nakasisiping na lalaki. Lumusong siya sa bukal, pinuno ang banga at saka umahon. ¹⁷ Tumakbo ang alipin at sinalubong siya at sinabi: “Mawalang-galang na, makikiinom sana ako ng kaunting tubig sa iyong banga.” ¹⁸ Sumagot si Rebeca: “Uminom ka, ginoo.” Kapagdaka’y ibinaba niya ang pasang banga at pinainom siya. ¹⁹ Pagkatapos siyang painumin, sinabi niya: “Iigib ko rin ng tubig ang mga kamelyo mo hanggang mapawi ang kanilang uhaw.” ²⁰ Nagmamadaling isinalin ni Rebeca ang laman ng banga sa labangan, at nagpabalik-balik para painumin ang lahat ng kamelyo.

²¹ Tahimik naman siyang pinagmasdan ng lalaki para malaman kung pagtatagumpayin nga ni Yawe o hindi ang kanyang paglalakbay. ²² Nang makainom na ang mga kamelyo, inilabas ng lalaki ang gintong singsing para sa ilong at dalawang gintong pulseras at ibinigay sa dalaga. ²³ At kanyang itinanong: “Kanino kang anak? Mangyaring sabihin mo sa akin. May silid ba sa tahanan ng iyong ama na maaari naming pagpalipasan ng gabi?” ²⁴ Sumagot ang dalaga: “Anak ako ni Betuel na anak naman ni Milca kay Nahor.” ²⁵ Ipinagpatuloy niya: “Marami kaming dayami at damo para sa mga kamelyo, at may silid din na mapagpalipasan ninyo ng gabi.”

²⁶Lumuhod ang lalaki at dumapa sa harap ni Yawe, ²⁷at sinabi: “Dakilain si Yaweng Diyos ng aking panginoong si Abraham, na hindi ipinagkakait ang kanyang kabutihang-loob at katapatan sa aking amo. Pinatnubayan ako ni Yawe upang makarating sa bahay ng mga kapatid ng aking amo.” ²⁸Patakpong umuwi ang dalaga sa bahay ng kanyang ina at isinalaysay ang lahat.

²⁹May kapatid na lalaki si Rebeca na nangganggalang Laban, at patakbo nitong nilapitan ang lalaking malapit sa bukal. ³⁰Pagkakita niya sa singsing sa ilong at mga pulseras sa braso ng kanyang kapatid na dalaga, at nang marinig niya ang sinabi ni Rebeca na “Ito ang sinabi sa akin ng lalaki...” nilapitan niya ang lalaking nakatayo sa tabi ng mga kamelyo, malapit sa bukal. ³¹Sinabi niya: “Tumuloy ka, ikaw na pinagpala ni Yawe. Ba’t di ka pumasok? Naihanda ko na ang bahay at may lugar para sa iyong mga kamelyo.” ³²Kaya pumasok naman ang lalaki sa bahay at ibinaba ang mga dala ng mga kamelyo. Binigyan ng dayami at damo ang mga kamelyo. At binigyan naman siya ng tubig at ang kanyang mga kasama upang hugasan ang kanilang mga paa. ³³Hinainan din siya ng pagkain pero sinabi niya: “Hindi ako kakain hanggang hindi ko nasasabi ang aking pakay.” Sinabi ni Laban: “Magsalita ka.”

³⁴At sinabi niya: “Ako ay lingkod ni Abraham. ³⁵Lubos na pinagpala ni Yawe ang aking amo at yumaman siya. Binigyan siya ni Yawe ng mga tupa, at mga baka, pilak at ginto, mga aliping lalaki at babae, mga kamelyo at asno. ³⁶At nagsilang ng isang anak na lalaki sa kanyang katandaan si Sarang asawa ng aking amo. Kaya sa kanya ibinigay ng aking amo ang lahat niyang ari-arian. ³⁷At pinasumpa niya ako at sinabing – Hindi mo ikukuha ng asawa ang aking anak sa mga dalaga ng Kanaang tinitirhan ko. ³⁸Sa halip, pupunta ka sa angkan ng aking ama, sa aking mga kamag-anak, at doon ka kukuha ng magiging asawa ng aking anak. ³⁹At sinabi ko naman sa aking amo – Paano kung ayaw sumama sa akin ng babae? ⁴⁰Sumagot siya –

Isusugo ni Yaweng lagi kong pinaglilingkuran ang kanyang anghel para samahan ka at gawing matagumpay ang iyong paglalakbay. Makakukuha ka ng magiging asawa ng aking anak mula sa sarili kong angkan at sa tahanan ng aking ama. ⁴¹At pagkarating mo sa aking angkan, malaya ka na sa aking sumpa – tumanggi man silang ibigay siya sa iyo o hindi, wala ka nang pananagutan sa akin.

⁴²Kaya nanalangin ako pagdating sa bukal – Yaweng Diyos ng aking panginoong Abraham, kung gusto mong magtagumpay ang aking paglalakbay, ⁴³ganito sana ang mangyari: tatayo ako sa tabi ng bukal at kapag dumating na dalaga para umigib ng tubig, sasabihin ko sa kanyang: Painom naman nang kaunti sa iyong banga. ⁴⁴Kapag sumagot siya ng – Uminom ka, at iigib ko rin ang iyong mga kamelyo – siya nawa ang babaeng pinili ni Yawe para sa anak ng aking amo. ⁴⁵Iniiisip ko pa lamang ito nang lumabas si Rebeca na may pasang banga. Lumusong siya sa bukal para umigib ng tubig. Sinabi ko sa kanyang – Painom naman. ⁴⁶Mabilis niyang ibinaba ang banga at sinabing – Uminom ka! At paiinum ko rin ang iyong mga kamelyo. – Uminom ako at pinainom din niya ang aking mga kamelyo. ⁴⁷Tinanong ko siya – Kanino kang anak? At sinabi niyang – Anak ako ni Betuel na anak ni Nahor kay Milca. At isinuot ko ang singsing na ito sa kanyang ilong at ang mga pulseras sa kanyang braso. ⁴⁸Lumuhod ako pagkatapos at dumapa para sambahin at dakilain si Yaweng Diyos ng aking among si Abraham, na umakay sa akin sa tamang daan para kunin ang apo ng kapatid na lalaki ng aking amo para sa kanyang anak. ⁴⁹Sabihin ninyo sa akin ngayon kung magma-magandang-loob kayo at magiging tapat sa aking amo; kung hindi naman, sabihin ninyo sa akin nang malaman ko kung ano ang dapat kong gawin.”

⁵⁰Sumagot sina Laban at Betuel: “Talaga ito ni Yawe. Hindi kami makatututol. ⁵¹Heto si Rebeca, isama mo siya para maging asawa ng anak ng iyong amo, gaya ng sinabi ni Yawe.” ⁵²Nang marinig iyon ng lingkod ni Abraham, dumapa siya sa lupa sa harap ni Yawe. ⁵³Kinuha niya pagkatapos ang mga alahas na ginto at pilak at ang mga damit, at ibinigay kay Rebeca. Binigyan din niya ng mamahaling mga regalo ang kapatid na lalaki at ina at mga kamag-anak nito. ⁵⁴At

siya at ang kanyang mga kasama ay kumain at nag-inuman, at doon nagpalipas ng gabi.

Nang magising sila kinabukasan, sinabi niya: "Pauwiin na ninyo ako sa aking amo." ⁵⁵ Sinabi ng kapatid at ina ni Rebeca: "Hayaan mong makapiling pa namin ang aming dalaga nang mga sampung araw. At makalalakad na siya." ⁵⁶ Sinabi niya: "Huwag na ninyo akong abalahin dahil pinapagtagumpay na ni Yawe ang aking paglalakbay. Pauwiin na sana ninyo ako sa aking amo." ⁵⁷ At sinabi nila: "Tawagin natin si Rebeca at tanungin siya tungkol dito." ⁵⁸ Tinawag nila si Rebeca at tinanong: "Gusto mo bang sumama sa lalaking ito?" Sumagot siya: "Sasama ako." ⁵⁹ Kaya pinasama nila si Rebecang kapatid nila at ang yaya nito sa lingkod ni Abraham at sa mga tauhan niyon. ⁶⁰ Binasbasan nila si Rebeca at sinabi sa kanya: "Aming kapatid, dumami ka nawa nang libu-libo, at malupig nawa ng iyong lahi ang mga namumuhi sa kanila."

⁶¹ Naghanda si Rebeca at ang kanyang mga utusan, sumakay sa mga kamelyo at sumunod sa mayordomo ni Abraham. Sa gayon, isinama ng lingkod si Rebeca at umalis.

⁶² Kagagaling pa lamang ni Isaac sa balon ng Lahay-Roi sapagkat sa Negeb siya nakatira. ⁶³ Nang gumagabi na, lumabas siya para mamasyal sa bukid, at natanaw niya sa malayo ang ilang kamelyong papalapit. ⁶⁴ At nang makita siya ni Rebeca, bumaba ito sa kamelyo ⁶⁵ at tinanong ang mayordomo: "Sino ang lalaking iyon sa bukid na palapit sa atin?" Sumagot ito: "Siya ang amo ko." Kayat kinuha ni Rebeca ang kanyang belo at tinakpan ang mukha.

⁶⁶ Isinalaysay ng mayordomo kay Isaac

ang lahat niyang ginawa. ⁶⁷ Dinala ni Isaac si Rebeca sa tolda ng kanyang inang si Sara. At siya ay naging kanya at naging asawa niya. Minahal niya ito at si Isaac ay naaliw pagkamatay ng kanyang ina.

Si Abraham at ang kanyang mga inapo

25 • ¹ Kumuha ng isa pang asawa si Abraham, na nagngangalang Ketura. ² Naging ina siya nina Zamram, Yeccan, Madan, Madian, Yesboc at Suraj.

³ Si Yeccan ang ama nina Saba at Dedan, at ang mga Asureo, Latuseo, Leomeo ang mga anak ni Dedan. ⁴ Mga anak naman ni Madian sina Efa, Ofer, Enoc, Abida at Eldaa. Mga inapo silang lahat ni Ketura. ⁵ Pero kay Isaac ipinama ni Abraham ang lahat. ⁶ Binigyan naman ni Abraham ng mga regalo ang mga anak niya sa ibang babae; at habang nabubuhay pa siya, pinalayo niya ang mga iyon kay Isaac sa lupain sa silangan.

⁷ Nabuhay si Abraham nang isandaa't pitumpu't limang taon. Nalagutan ng hininga si Abraham. ⁸ At pagkatapos ng kanyang masayang katandaan, namatay siyang matanda at mayaman sa taon at sumama siya sa kanyang mga ninuno. ⁹ Inilibing siya ng kanyang mga anak na sina Isaac at Ismael sa yungib sa Makpela na malapit sa Mambre, sa bukid ni Efrong anak ni Seor na Heteo. Inilibing si Abraham kasama ng kanyang asawang si Sara sa ¹⁰ loteng binili niya sa mga Heteo. ¹¹ Pagkamatay ni Abraham, pinagpala ng Diyos ang kanyang anak na si Isaac na nakatira noon malapit sa balon ng Lahay-Roi.

¹² Ito ang mga inapo ni Ismael na anak ni Abraham kay Agar na aliping taga-Ehipto ni Sara. ¹³ Ito ang kanilang mga pangalan ayon sa pagkasilang: si Nabaiot ang panganay ni Ismael, at sumunod sina Cedar, Abdeel at Mabsam, ¹⁴ Misma, Duma at Massa, ¹⁵ Hadad, Tema, Yetur, Nafis at Cedma. ¹⁶ Ito ang mga anak ni Ismael, ang kanilang mga bayan at kampo. Labindalawa silang mga pinuno ng kani-kanilang mga tribu. ¹⁷ Nabuhay si Ismael nang isandaa't tatlumpu't pitong taon. Nang matatay siya, inilibing siyang kasama ng kanyang mga ninuno.

¹⁸ Nanirahan ang kanyang mga inapo sa

• **25.1** Madan, Madian, Seba, Dedan: mga pangalan ito ng mga tribu at mga bayan sa Arabia. Itinuturing sila ng mga Israelita bilang mga kamag-anak nila sa lahi at wika kaya gusto rin nilang maging mga inapo sila ni Abraham.

lupaing sumasakop sa Evila haggang Sur, malapit sa hangganan ng Ehipto patungong Asiria. At lumaganap siya sa harap ng kanyang kapwa.

¹⁹ *Dito nagsisimula ang kasaysayan ni Isaac na anak ni Abraham.* ²⁰ *Apatnapung taon si Isaac nang maging asawa niya si Rebecang anak na dalaga ni Betuel, ang Arameong taga-Mesopotamia, at kapatid ni Laban.*

Ipinanganak sina Esau at Jacob

• ²¹ Nanalangin si Isaac kay Yawe para sa kanyang asawa sapagkat baog ito. Dininig siya ni Yawe at naglihi si Rebecang asawa niya. ²² Sa tiyan pa lamang ay nagtutulakan na ang mga bata; isinama ito ng loob ni Rebeca at sinabi niya: “Ba’t pa ako patuloy na nabubuhay kung ganito rin lamang?” Kayat sumangguni siya kay Yawe.

²³ Sinabi sa kanya ni Yawe: “Dalawang bansa ang nasa iyong sinapupunan, at dalawang bayan mula sa iyo ang maghihiwalay. Magiging mas malakas ang isa at maglilingkod ang panganay sa bunso.”

²⁴ Nang sumapit ang araw ng kanyang panganganak, kambal pala ang nasa kanyang sinapupunan. ²⁵ Ang unang lumabas ay mapula at balbon ang buong katawan, kaya tinawag siyang Esau.

• 21. Sa simula ng kabanata 12, nakita natin kung paano inilarawan ng mga sumulat ng Genesis ang kanilang ninunong si Abraham bilang ama at halimbawa ng mga sumasampalataya. Subalit mas gusto ng mga Israelita na matawag silang “mga anak ni Jacob”. Pinalitaw nilang may mas makatao at di gaanong ulirang mga katangian si Jacob. Kayat kung itinuring nilang huwaran si Abraham, mas nakita naman nila ang kanilang sarili kay Jacob: matalino at medyo mapanlinlang, pero matatag sa kanyang panampalataya.

Ipinangako ng Diyos ang kanyang sarili sa mga inapo ni Abraham, ngunit malaya siyang makapipili kung sino sa mga inapong iyon ang makikinabang sa kanyang mga pangako. Hindi ito mapupunta sa panganay na anak ni Isaac na siyang dapat magmana sa halos lahat ng meron ang kanyang ama ayon sa kaugalian.

Dalawang bansa ang nasa iyong sinapupunan (23). Alalahanin natin na sa istoryang ito, bawat tauhan ay kumakatawan sa bayang may katulad na pangalan. Si Jacob-Israel ang itinuturing na ninuno ng bayang Israel, kaya si Esau o *Edom* (25:31) naman ang itinuturing na ninuno ng bayang Edom na kalapit-bansa at kaagaw ng mga Israelita.

Ipinakikita ng mga kabanatang ito ang kalayaan ng Diyos na pumipili sa bayang ito kaysa iba para maging

²⁶ Kasunod niyang lumabas ang kanyang kapatid, nakahawak ito sa sakong ni Esau at pinangalanang Jacob. *Animnapung taon noon si Isaac.*

²⁷ Lumaki ang mga bata, naging magaling na mangangaso si Esau na mahilig magpagala-gala. Si Jacob naman ay simpleng tao at naninirahan sa tolda. ²⁸ Mahal ni Isaac si Esau dahil gusto nito ang karne ng maillap na hayop, pero mahal naman ni Rebeca si Jacob.

²⁹ Minsan, nang nagluluto ng nilaga si Jacob, dumating si Esau mula sa paggagala at pagod na pagod, ³⁰ at sinabi niya kay Jacob: “Palamunin mo nga ako ng pulang nilaga mo dahil gutom na gutom ako.” (Mula noon, tinawag na siyang Edom – ang Pula.) ³¹ Sinabi ni Jacob: “Ipagbili mo sa akin ngayon din ang karapatan ng pagiging panganay.” ³² Sinabi ni Esau: “Malapit na rin lang akong matatay sa gutom, ano pa ang kabuluhan ng pagiging panganay?” ³³ Sinabi naman ni Jacob: “Sumumpa ka ngayon din.” At sumumpa si Esau at ipinagbili ang karapatan ng pagiging panganay kay Jacob.

instrumento ng kanyang kaligtasan. Ngunit sa mga Israelita ma’y pumipili ang Diyos ng gusto niyang pagkatiwalaan ng medyo naiibang misyon.

Tatlong dahilan ang ibinibigay sa mga kabanatang ito kung bakit tinanggihan si Esau:

– Sa teksto (kab. 25), ipinapakitang may kasalanan si Esau: siya mismo ang bumale-wala sa kanyang sagradong karapatan bilang panganay na anak.

– Sa ikalawa (26:34) nama’y binabanggit ang tungkol sa pag-aasawa niya ng mga babaeng dayuhan.

– Sa ikatlo (kab. 27), inilalahad kung paano ginamit ng Diyos ang isang panlilinlang ni Jacob para makamit ang kanyang gusto. Hindi gaanong mahigpit ang mga Israelita tungkol sa pagsisinungaling. Para sa kanila, ipinakita lamang ng panlilinlang ni Jacob na desidido siyang kunin ang mga pangako ng Diyos sa anumang paraan, kaya naman siya ang naging karapat-dapat sa mga pangakong iyon.

Sa Hebreo 12:16, ilalahad si Esau bilang halimbawa ng isang di-makadiyos na ipinagbibili ang pagpapala ng Diyos para sa isang platong pagkain. Madali nating maisip ang maraming tao na dahil lamang sa isang basong alak o ilang pribilehiyo ay ipinagbibili ang kanilang karapatan o isinusuko, halimbawa, ang karapatan ng kanilang unyon bilang mga manggagawa, o isinasakripisyo ang kinabukasan ng kanilang mga anak.

³⁴At saka siya binigyan ni Jacob ng tinapay at nilagang beans. Kumain at uminom si Esau at tumindig pagkatapos at umalis. At binale-wala ni Esau ang pagiging pangany niya.

Mga pangyayari sa buhay ni Isaac

26 • ¹Nagkaroon ng taggutom sa lupain – ang ikalawa pagkatapos ng taggutom sa panahon ni Abraham – at nagpunta si Isaac sa Gerar na lupain ni Abimelek na hari ng mga Pilisteo. ²Sapagkat napakita sa kanya si Yawe at sinabi: “Huwag kang bababa sa Ehipto; tumigil ka sa lupaing sasabihin ko sa iyo. ³Manatili ka sa lupaing ito, at ako’y sasaiyo at pagpapalain kita. Ibibigay ko sa iyo at sa iyong mga inapo ang buong lupaing ito, at tutuparin ko ang pangakong sinumpaang ko sa iyong amang si Abraham. ⁴Pararamihin ko ang iyong lipi tulad ng mga bituin sa langit, at ibibigay ko sa iyong lahi ang buong lupaing ito. At makikita ng lahat ng bansa sa daigdig ang aking pagpapala sa pamamagitan ng iyong inapo ⁵sapagkat sinunod ako ni Abraham at tinupad ang mga iniuutos ko at ang aking mga batas at tuntunin.” ⁶Kaya nanatili sa Gerar si Isaac. ⁷Nang tanungin siya ng mga tao sa nasabing lupain tungkol sa kanyang asawa, sinabi niyang “Kapatid ko siya.” Natatakot siyang sabihing “Asawa ko siya” sapagkat inakala niyang “Baka patayin ako ng mga lalaking ito dahil kay Rebeca na napakaganda.” ⁸Nang matagal na roon si Isaac, minsang nakadungaw si Abimelek sa bintana, nakita nito si Isaac na nakikipaglambingan kay Rebeca. ⁹Ipinatawag ni Abimelek si Isaac at sinabing “Asawa mo pala siya! Bakit mo sinabing kapatid mo siya?” Sinabi naman ni Isaac: “Inisip ko kasing baka patayin nila ako dahil sa

kanya.” ¹⁰Kaya sinabi ni Abimelek: “Ano itong ginawa mo sa amin? Kung nangyaring nakipagtalik sa asawa mo ang isa sa aking mga tauhan, isusuong mo kami sa pagkakasala.” ¹¹Kaya nagpalabas ng utos si Abimelek sa lahat niyang nasasakupan: “Mamamatay ang sinumang gumalaw sa lalaking ito o sa kanyang asawa.”

¹²Nagtanim si Isaac sa lupaing iyon at umani nang makasandaang ibayo nang taon ding iyon. Pinaggala siya ni Yawe ¹³at siya ay yumaman. Patuloy na lumago ang kanyang kabuhayan hanggang maging napakayaman niya. ¹⁴Nagkaroon siya ng napakaraming kawan ng mga tupa at mga baka, at mga alipin kaya nainggit sa kanya ang mga Pilisteo. ¹⁵Tinabunan ng lupa ng mga Pilisteo ang lahat ng balong hinukay ng mga alipin ng kanyang amang si Abraham sa kapanahunan nito. ¹⁶Sinabi ni Abimelek kay Isaac: “Lumayo ka sa amin sapagkat mas makapangyarihan ka pa ngayon kaysa amin.” ¹⁷Kaya umalis sina Isaac sa lupaing iyon at nagpunta sa Lambak ng Gerar at nanirahan doon.

¹⁸Muling ipinahukay ni Isaac ang mga balong hinukay sa kapanahunan ng kanyang amang si Abraham, na tinabunan naman ng mga Pilisteo pagkamatay ni Abraham. Dati ring pangalan ang itinawag niya sa mga balon ayon sa ibinigay ng kanyang ama. ¹⁹Naghukay ang mga alipin ni Isaac sa lambak at natuklasan ang isang buhay na bukal. ²⁰Ngunit inaway ng mga pastol ng Gerar ang mga pastol ni Isaac at sinabing: “Amin ang tubig na iyan!” Kaya tinawag niyang Esek (Balon ng Away) ang balon sapagkat pinag-awayan nila iyon. ²¹Humukay sila ng iba pang balon pero muli na naman nila iyong pinag-awayan, kaya tinawag niya iyong Sitna (Balon ng Pagtatalo). ²²Lumayo na siya roon at humukay ng isa pang balon, at sapagkat walang

• **26.1** Tungkol sa talata 7-11, tingnan ang 20:2. Sa mga kabanata 12-33, natutunghayan natin ang dalawang karaniwang kalagayan sa buhay ng mga patriyarka: mga nomad sila na sa mga tolda nakatira; pagala-gala sila sa paghahanap ng tubig at naghuhukay ng mga balon (tingnan 21:21-34).

Sa mga tolda sila nakatira, ibig sabihin’y pansamantala at walang pirmihang tirahan. Pinahahalagahan ng Biblia ang paggawa ng tao para makapagtayo ng bagay na nananatili sa mundong ito. Pinupuri nito ang pagpupundar ng isang tirahan, pagtatanim ng ubasan, at pagtatayo ng bahay (Dt 20:5-7) dahil kaugnay ang lahat ng ito sa mapanlikhang misyon ng tao. Ngunit inaalaala rin ng Biblia ang pagala-galang pamumuhay ng mga ninuno ng Israel bilang isang huwarang di dapat mawala (Jer 35). Hindi natatali sa anumang mundong ito ang sumasampalataya maging sa pamilya, sariling bayan o pamumuhay. Itinatayo niya ang

kanyang tolda saan man puwedeng lumawak ang kanyang karanasan ngunit hindi nananatili sa alinman. Sa pamumuhay bilang dayuhan sa mundong ito, maginging mas madali para sa kanya na matagpuan ang Diyos na dumaraan ding isang dayuhan sa ating piling (sa Jn 1:14, ganito ang eksaktong salin: *Itinayo ng Wika ang kanyang Tolda* sa ating piling). Tingnan Ex 33:7, 40:34; 2 Sam 7:7; Sir 24:11; 2 Cor 5:1-4; 1 P 2:11.

Humukay ng mga balon ang mga patriyarka. Wala silang natagpuang mga bukal ng tubig sa disyerto, kundi kailangang maghirap sa paghukay ng mga balon na magpapabunga sa disyerto at magbibigay ng maiinom sa kanilang mga kawan. May mga panahong natutuyo ang tubig; kung minsan nama’y tinatabunan ng mga Pilisteo ang mga iyon. Inilalarawan ng lahat ng ito ang pagsisikap ng tao para matagpuan ang karunungan.

nakipagkagalit dahil doon, tinawag niya iyong Rejobot (Balon ng Ginhawa). At sinabi niya: “Sa wakas, binigyang-ginhawa rin tayo ni Yawe kaya uunlad na tayo ngayon sa lupaing ito.”

²³Mula roon, umahon si Isaac sa Berseba.

²⁴Napakita sa kanya si Yawe kinagabihan at sinabi: “Ako ang Diyos ni Abraham na iyong ama. Huwag kang matakot sapagkat ako’y sumasaiyo. Pagpapalain kita at pararamihin ang iyong lipi alang-alang kay Abraham na aking lingkod.” ²⁵Gumawa ng altar si Isaac doon at tumawag sa Ngalan ni Yawe. Doon niya itinayo ang kanyang tolda, at humukay naman ng balon ang kanyang mga alipin.

²⁶Pinuntahan siya ni Abimelek mula sa Gerar kasama ang kaibigan nitong si Ajuzat at si Pikol na pinuno ng kanyang hukbo. ²⁷Sinabi sa kanya ni Isaac: “Bakit ka naparito? Di ba’t namumuhi ka sa akin kaya mo ako pinalayas?” ²⁸Sumagot ang mga ito: “Maliwanag naming nakita na sumasaiyo si Yawe kaya sinabi naming – Ipa-ngako natin ang kapayapaan sa isa’t isa at gumawa tayo ng kasunduan: ²⁹hindi mo kami pipinsalain kung paanong hindi ka namin ginulo kundi naging laging mabuti ang pakikitungo namin sa iyo at mapayapa kang pinaalis. Ikaw ang pinagpala ni Yawe.” ³⁰At pinagtibay ni Isaac ang kasunduan sa banal na piging at kumain sila at nag-inuman. ³¹Kinabukasan, maaga silang gumising at nangako sa isa’t isa. Pinaalis sila ni Isaac at iniwan naman siya sa kapayapaan. ³²Nang araw ding iyon, dumating ang mga alipin ni Isaac at ibinalita sa kanya ang tungkol sa balong hinukay ng mga ito: “Nakatuklas kami ng tubig!” ³³Tinawag niyang Seba ang balon kaya Berseba ang pangalan ng lunsod hanggang ngayon.

³⁴*Nang apatnapung taon na si Esau, pinakasalán niya si Judit na anak ni Bering Heteo at si Besemat na anak naman ni Elon na isa ring Heteo.* ³⁵*At nakakainis sila kina Isaac at Rebeca.*

Ninakaw ni Jacob ang bendisyon

27 ¹Matanda na si Isaac at malabo na ang mga mata at hindi na makakita. Tinawag niya ang kanyang pangalan na si Esau at sinabi: “Anak ko.” Sumagot ito: “Narito ako.” ²Nagpatuloy si Isaac: “Matanda na ako at hindi ko alam kung kailan ako mamamatay. ³Kaya kunin mo ang iyong mga sandata, ang

iyong pana at sisidlan ng mga palaso. Lumabas ka sa kaburulan at mangaso. ⁴At ipagluto mo ako ng paborito ko at ihain sa akin. At saka ko ibibigay sa iyo ang aking bendisyon bago ako mamatay.”

⁵Nakikinig si Rebeca habang kinaka-usap ni Isaac ang anak na si Esau. Pagkaalis ni Esau para mangaso sa kaburulan, ⁶tinawag ni Rebeca ang kanyang anak na si Jacob at sinabi: “Narinig kong sinabi ng iyong ama sa kuya mong si Esau – ⁷Mangaso ka at ipagluto ako ng iyong huli para makakain ako at babasbasan kita sa harap ni Yawe bago ako mamatay. ⁸Ngayon, anak ko, makinig ka at gawin mo ang sasabihin ko sa iyo. ⁹Pumunta ka sa mga kawan at dalhan mo ako ng dalawang matabang batang kambing para maipagluto ko ng paboritong pagkain ang iyong ama. ¹⁰Ihahain mo iyon sa iyong ama at kakain siya, at ikaw ang babasbasan niya bago siya mamatay.”

¹¹Sinabi naman ni Jacob kay Rebeca: “Balbon ang aking kuyang si Esau, samantalang makinis naman ang balat ko. ¹²Kapag hinipo ako ng aking ama, malalaman niyang nililinlang ko siya at sumpa ang tatanggapin ko sa halip na pagpapalapagpapala.” ¹³Ngunit sinabi ng kanyang ina: “Anak ko, sa akin na sana bumagsak ang sumpa! Gawin mo basta ang sinabi ko; lumakad ka na at kunin iyon para sa akin.” ¹⁴Kaya umalis si Jacob at kinuha ang mga iyon at dinala sa kanyang ina para ihanda ang paboritong pagkain ng kanyang ama. ¹⁵At kinuha ni Rebeca ang nasa bahay na pinakamagandang damit ni Esau na kuya ni Jacob, at isinuot ito sa kanyang bunso. ¹⁶Binalutan niya ng balat ng kambing ang mga kamay ni Jacob at ang makinis na bahagi ng leeg, ¹⁷at iniabot dito ang tinapay at ulam na kanyang inihanda.

Kadalasa’y nananatiling uhaw ang mga tao, at laging may kumakalawkaw sa mga bukal ng karunungan. Kaya magpapalipat-lipat ang mga tao sa iba’t ibang

balon hanggang ibigay sa kanila ni Jesus ang tubig na buhay na bumubukal sa Bato na siya mismo. Tingnan ang Ex 17:1; Jn 4:5-10, 7:38; 1 Cor 10:4; Jer 2:13.

¹⁸Pinuntahan ni Jacob ang kanyang ama at sinabing “Ama ko.” Sumagot si Isaac: “Oo, anak ko, sino ka?” ¹⁹Sumagot si Jacob: “Ako si Esau, ang inyong panganay. Nagawa ko na ang inyong bilin. Maupo kayo at kainin ang aking napangaso, at ibigay sa akin ang inyong bendisyon.”

²⁰Sinabi naman ni Isaac: “Ang bilis mong nakakuha, anak ko!” Sumagot si Jacob: “Tinulungan po ako ni Yaweng inyong Diyos.”

²¹Sinabi ni Isaac kay Jacob: “Lumapit ka sa akin, anak, para mahawakan kita para malaman ko kung ikaw nga o hindi ang anak kong si Esau.” ²²Nang lumapit si Jacob kay Isaac na kanyang ama, sinalat siya nito at sinabi: “Ang boses ay boses ni Jacob pero ang kamay ay kamay ni Esau.” ²³Hindi siya nakilala ni Isaac sapagkat mabalaho ang kanyang mga kamay tulad sa mga kamay ng kanyang kapatid na si Esau kayat binasbasan siya ni Isaac. ²⁴Nagtanong si Isaac: “Ikaw bang talaga ang anak kong si Esau?” At sumagot si Jacob: “Ako nga.” ²⁵Sinabi ni Isaac: “Dalhan mo ako ng iyong napangaso, anak ko, para makakain ako at nang mabasbasan kita.”

Kaya hinainan ni Jacob si Isaac para kumain. Nagdala rin siya ng alak at uminom si Isaac.

²⁶At sinabi pagkatapos ng kanyang amang si Isaac: “Halika, anak ko, lumapit ka sa akin, at halikan mo ako.” ²⁷Kaya lumapit siya at hinalikan ang ama. Namoy ni Isaac ang kanyang suot kaya binasbasan siya, at sinabi:

“Tulad sa halimuyak ng kabukirang pinagpala ni Yawe
ang samyo ng aking anak.

²⁸Ipagkaloob nawa sa iyo ng Diyos
ang hamog ng langit at matabang lupa,
ang masaganang trigo at katas ng ubas.

²⁹Paglingkuran ka nawa ng mga bayan
at mangayupapa sa iyo ang mga bansa.

Maging panginoon ka ng iyong mga kapatid,

at yumuko sa iyo ang mga anak ng iyong ina.

Sumpain ang sinumang susumpa sa iyo,

at pagpalain ang sinumang magpapala sa iyo.”

³⁰Katatapos pa lamang basbasan ni Isaac si Jacob at kaaalis-alis pa lamang ni Jacob nang dumating ang kapatid nitong si Esau galing sa pangangaso. ³¹Nagluto rin si Esau at dinala sa kanyang ama at sinabi: “Ama, maupo kayo at kainin ang inihandang napangaso ng inyong anak para mabasbasan ninyo ako.”

³²Sinabi ni Isaac: “Sino ka?” “Ako ang inyong panganay, si Esau.” ³³Gayon na lamang ang panginig ni Isaac at sinabi: “Kung gayo’y sino ang nangaso at nagdala nito sa akin? Kakakain ko pa lamang bago ka dumating, at binasbasan ko siya at siya nga ang pagpapalain.” ³⁴Nang marinig ni Esau ang sinabi ng kanyang ama, napaiyak ito nang malakas at buong-kapaitan, at sinabi sa kanyang ama: “Basbasan din ninyo ’ko, Ama ko.”

³⁵Ngunit sinabi ni Isaac: “Pinuntahan ako’t nilinlang ng iyong kapatid, at kinuha niya ang bendisyon ko sa iyo.” ³⁶Sinabi ni Esau: “Talaga ngang Jacob ang pangalan niya. Dalawang beses na niya akong napaglalaman. Una’y kinuha niya ang karapatan ko sa pagiging panganay, at ngayo’y kinuha naman niya ang pagbasbas sa akin.” At itinanong niya: “Wala na ba kayong inilalaang bendisyon sa akin?”

³⁷Sumagot si Isaac: “Nagawa ko na siyang panginoon mo. Naibigay ko na sa kanya ang lahat niyang kaanak bilang alipin; naipagkaloob ko na sa kanya ang masaganang trigo at katas ng ubas. Ano pa ang magagawa ko para sa iyo, anak ko?” ³⁸Sinabi ni Esau sa kanyang ama: “Iisa lamang ba ang inyong bendisyon?”

Ama, basbasan din ninyo ako.” At humagulgol si Esau.

³⁹Kaya sumagot si Isaac na kanyang ama: “Titira kang malayo sa kasaganaan ng lupa, malayo sa hamog ng langit. ⁴⁰Mabubuhay ka sa patalim at paglilingkuran mo ang iyong kapatid. Ngunit kapag ninais mo, maaalis mo ang kanyang pamatok sa batok mo.”

Tumago si Jacob sa bahay ni Laban

⁴¹Nagalit si Esau kay Jacob dahil sa bendisyong ipinagkaloob dito ng kanyang ama, at naisaloob niyang “Malapit na ang pagluluksa para sa aking ama. Saka ko papatayin ang aking kapatid na si Jacob.” ⁴²Nang malaman ni Rebeca ang banta ni Esau na kanyang pangana, ipinatawag niya si Jacob na kanyang bunso at sinabi rito: “Gustong gumanti sa iyo ng iyong Kuya Esau, at papatayin ka niya. ⁴³Kaya pakinggan mo ako, anak ko, tumakas ka ngayon din at pumunta kay Labang kapatid kong nasa Haran. ⁴⁴Ilang panahon ka munang tumira sa kanya hanggang humupa ang poot ng iyong kuya. ⁴⁵At kapag hindi na siya galit at nalimutan na ang ginawa mo sa kanya, ipasusundo kita para makabalik dito. Bakit kailangang mawala kayong dalawa sa akin sa iisang araw?”

⁴⁶*Sinabi naman ni Rebeca kay Isaac: “Naka-kaaburido na ang mga Heteang iyan! Ano pa’ng halaga ng buhay kung isa rin lang Heteang tulad nila ang mapapangasawa ni Jacob sa lupaing ito!”*

28 ¹*Ipinatawag ni Isaac si Jacob at binasbasan siya at iniutos: “Huwag kang mag-aasawa ng isang Kananea. ²Magpunta ka*

sa Padan-Aram, sa bahay ni Batuel na ama ng iyong ina, at doon ka humanap ng mapapangasawa mula sa mga anak ni Laban na kapatid ng iyong ina. ³Pagpalain ka nawa ng Makapangyarihang Diyos, gawin kang mabunga at paramihin ang iyong lipi upang ikaw ay maging pagtitipon ng mga bansa. ⁴Ipagkaloob nawa niya sa iyo at sa iyong mga inapo ang pagpapala ni Abraham upang masakop mo ang lupaing tinitirhan mo ngayon na ibinigay ng Diyos kay Abraham.”

⁵*Pinaalis na ni Isaac si Jacob, at nagpunta nga ito sa Padan-Aram, kay Labang anak ng Arameong si Batuel at kapatid ni Rebecang ina nina Jacob at Esau.*

⁶*Nakita ni Esau na binasbasan ni Isaac si Jacob at pinapunta sa Padan-Aram upang doon humanap ng mapapangasawa, at sa pagbabasbas sa kanya ay iniutos na “Huwag kang mag-aasawa ng Kananea.” ⁷At sa pagsunod sa kanyang ama at ina, nagpunta nga si Jacob sa Padan-Aram. ⁸Naunawaan ni Esau na hindi kasiya-siya sa kanyang amang si Isaac ang mga babaeng Kananea. ⁹Kaya pinuntahan niya si Ismael at kinuhang asawa – bukod sa kanyang mga asawa na – si Majalat na anak ni Ismael na anak ni Abraham at kapatid ni Nebaiot.*

Panaginip ni Jacob

• ¹⁰Umalis si Jacob sa Berseba patungong Haran. ¹¹Pagdating niya sa isang lugar, tumigil siya roon dahil lubog na ang araw, at doon pinalipas ang gabi. Kinuha niya ang isa sa mga bato roon at inunan, at nahiga siya para matulog.

¹²Nang natutulog na si Jacob, nanaginip siya na may nakatindig na hagdan

• **28.10** *Umalis si Jacob sa Berseba patungong Haran. Umalis si Jacob para maghanap ng trabaho at asawa sa lupain ng kanyang mga ninuno. Nagkaroon siya sa daan ng isang pangitain sa pagpapanibagong-tipan sa kanya ng Diyos.*

Kaiba kay Abraham na tinawag ng Diyos nang siya’y matanda na’t alam na ang kahalagahan ng buhay, si Jacob ang taong unti-unting namumulat sa kanyang bokasyon. Una, binili niya kay Esau ang karapatan nito ng pagkapanganay sapagkat hinusgahan niya ito at itinuring na iresponsable. Ngunit hindi pa rin niya alam ang presyo ng pagpapala ng Diyos sa kanyang mga ninuno. Pagkatapos ay kailangang palakasin ng kanyang ina ang loob niya para makipagsapalaran siyang nakawin ang bendisyon. Nagpakumbinsi siya at sa huli na lamang niya naunawaan ang resulta ng kanyang ginawa: kailangang tumakas siya para malligtas ang kanyang buhay.

Subalit kung kailan kailangang harapin ni Jacob ang mapanganib na buhay ng isang dayuhan at takas, saka niya nakatagpo ang Diyos at sa unang pagkakatao’y nagising siya sa kanyang responsabilidad: sa mundo’y siya ang nag-iisang tagapagdala ng mga pangako ng Diyos. Responsable ang taong alam na may pananagutan siya at kayang panagutan ang kanyang mga kilos. Naiintindihan ni Jacob na dapat siyang managot sa Diyos na humirang sa kanya.

Talaga palang nasa lugar na ito si Yawe. Nag-iisa at walang kalaban-laban si Jacob sa pagtulog niya, malapit sa isang lunsod ng mga banyaga. Ngunit muling pinagtibay ng Diyos sa kanya ang mga pangakong binitiwang nito sa kanyang mga ninuno at tinitiyak ang kanyang pangangalaga: mapapasaiyo balang araw ang lupaing ito.

Ito ang Pinto ng Langit. Nakita ni Jacob na bukas ang langit at bumubuo ng buhay na tulay ang mga